O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI

АДОЛАТ ҲАР ИШДА ҲАМРОҲИМИЗ ВА ДАСТУРИМИЗ БЎЛСИН!

ИНСОН ва ҚОНУН

2001 йил 6 НОЯБР сешанба
№ 45 (249)
Сотувда эркин нархда

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ
1996 йилнинг январидан нашр этилади

Огоҳликка даъват!

ХАВФСИЗЛИК ВА БАРҚАРОРЛИК КАФОЛАТИ

Президентимиз Ислом Каримов **“Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари”** асарида, бир қатор халқаро анжуманлардаги маърузаларида ҳеч қайси давлат, у қанчалик қудратли бўлмасин, террор хавфидан холи эмаслигини қайта-қайта таъкидлаган эди. Шундай бўлди ҳам.

Америка Қўшма Штатларида бўлган воқеалар терроризмнинг миллати, дини йўқлиги, унинг инсоният осойишталигига кучли хавф эканлигини яна бир бор кўрсатди. Минглаб кишиларнинг ҳаётига зомин бўлган бу бало барча тараққийпарвар кучларни сергак торттирди. Уларни ягона мақсад атрофида бирлаштирди. Бу ҳол инсоният тарихида ҳали мисли кўрилмаган ҳодиса. Тадқиқотчиларнинг айтишича, янги асрда бундай бирлашув барча соҳаларда кузатилиши кутилмоқда. Бошқача айтганда, дунёнинг глобаллашуви жараёнлари, халқаро терроризм билан боғлиқ бўлган бугунги воқеа ва ҳодисалар миллий истиқлол ғоясини ёшларимиз онги ва қалбига сингдиришни кечиктириб бўлмайдиган зарурат эканлигини кўрсатаяпти. Чунки террорчи гуруҳлар ортида, Президент Ислом Каримов таъкидлаганларидек, **ҳар томонлама ўйлаб ташкил қилинган, катта молиявий маблағ ва бошқа имкониятларга эга бўлган, қўли узун, ўзининг ёвуз ниятларидан қайтмайдиган турли ақидапарастлар турибди.** Улар ақли саёз, иймон-эътиқоди шаклланмаган ғўр ёшларни террорчилар иллатига мубтало қилаётганлигини, вайронкор мафкура билан қуроллантираётганлигини ҳисобга олсак, миллий истиқлол ғоясининг одамлар онги ва қалбидан жой ола бошлаганлиги мустақиллик йилларининг барқарорлиги ва хавфсизлигини таъминлашдаги муҳим ютуғи эканлиги маълум бўлади. Зеро, ўз ақл-заковати, салоҳиятини эл-юрт учун сафарбар этиш туйғуси муҳим маънавий омил сифатида хавфсизликни кафолатлайди ва тараққиётга хизмат қилади. Табиийки, бу жараён осон кечмайди. Чунки миллий истиқлол ғоясини эҳтиёж даражасига кўтариш, миллат ҳаётининг ажралмас таркибий қисмига, асосий мазмунига айлантириш шунчаки бир тадбир эмас. Бу узлуксиз, мунтазам эътиборни талаб этадиган маънавий-маърифий жараён. Бунда замонавий технологиялар, дастур ва қўлланмалардан, ахборот воситалари имкониятларидан кенг фойдаланиш зарур. Миллий истиқлол ғоясини акс эттирган бадиий ва саҳна асарлари ҳам бу борада муҳим аҳамиятга эга.

Миллий истиқлол ғояси шунчаки мавҳум тушунчалар ёки ўйлаб топилган қарашлар мажмуаси эмас. Уни “юқоридан туширилаётган” кўрсатма, деб тасаввур этсак, хатога йўл қўямиз.

Миллий истиқлол ғояси, аввало, халқнинг миллий-маданий негизини ташкил этувчи қадриятларга бўлган эҳтиромдир. Ҳар бир халқнинг ўз миллий-маънавий негизида ривожланиши ўзига хос ва мос тараққиёти манбаидир. Бинобарин, қайси бир халқ ўзининг миллий-маънавий негизига таянмаса ёки ундан маҳрум этилса, ўзлигидан бегоналашиб боради. Демак, ғоявий, маънавий-руҳий жиҳатдан заифлашади, тарқоқликка юз буради. Бу, ўз навбатида, тараққийга эмас, таназзулга сабаб бўлади.

Миллий истиқлол ғоясининг иккинчи муҳим жиҳати унинг дунёвий, умуминсоний маданият билан чамбарчас боғлиқлигидир. Миллий истиқлол ғояси ўзлигини йўқотмасликка, айни пайтда дунё тараққиётидан ҳам узилиб қолмасликка даъват этади. Бу миллий тараққиётнинг икки қанотидир. Бир қанотидан айрилган қуш, узоққа уча олмаганидек, ўз тараққиётига, дунёда ўзига мос ўрнига эга бўлмоқчи бўлган халқ ёки миллат ҳам ана шу қонуниятга амал қилиши зарур.

Ҳар қандай миллатнинг мавжудлигини кўпроқ миллий руҳий, маънавий омиллар белгилайди. Маданиятнинг миллатга, халққа бевосита дахлдор жиҳатлари бор. Халқларга хос урф-одат, анъана, тил, ёзув, дин турмуш тарзи, санъат асарлари, мусиқаси, меъморчилик услублари орқали унинг ўзига хослиги, руҳияти, минталитети ифодаланади. Бу унинг мавжудлигини, яшаб қолишини, дунёда ўз ўрни, ўзига хос нуфузига эга бўлишини белгилайди ҳамда кафолатлайди.

Демак, халқнинг, миллатнинг ўз миллий маданиятига муносабати унинг истиқболини белгилайди. Маданиятини авайлаб-асраган, бу ҳақда қайғура олган миллатгина чинакам уйғоқдир.

Масаланинг яна бир жиҳати, миллий истиқлол ғояси деб, ҳар куни такрорлаган билан инсонлар шу руҳда тарбияланиб қолмайди. Миллий истиқлол ғояси — халқнинг тарихи, ўтмиш маданий мероси, қадриятлари, адабиёти ва санъат асарлари. Аждодлар кечмишидан гувоҳлик берувчи тарихий-маданий обидалари, ёдгорликлари. Миллий истиқлол ғояси дегани — она тилига бўлган муҳаббат, садоқат, Ватан тўғрисида ўйлаш, қайғуриш туйғуси.

Миллий истиқлол ғояси фуқароларнинг давлат рамзига муносабатлари орқали ҳам намоён бўлади.

Шунинг учун ҳам, **“Мафкуравий иш, мустақиллик, юксак маънавият, аҳлоқийлик, маданият ғояларини тарғиб қилиш ўткинчи ҳолга айланиб кетмаслиги керак. Ахлоқ ва маънавият мавҳум категорияларга айланмаслиги, фақат ташвиқотчи ва тарбиячининг иши бўлиб қолмаслиги лозим. Юксак даражада ахлоқли фуқарони вояга етказиш — ҳар бир инсоннинг бурчидир”**, дейди Президент Ислом Каримов.

Хулоса сифатида айтганда, миллий истиқлол ғояси миллат ҳаётининг бардавомлигини таъминловчи, хавфсизликни кафолатловчи муҳим омилдир.

Ибодулла ЭРГАШЕВ,
сиёсий фанлар доктори,
профессор

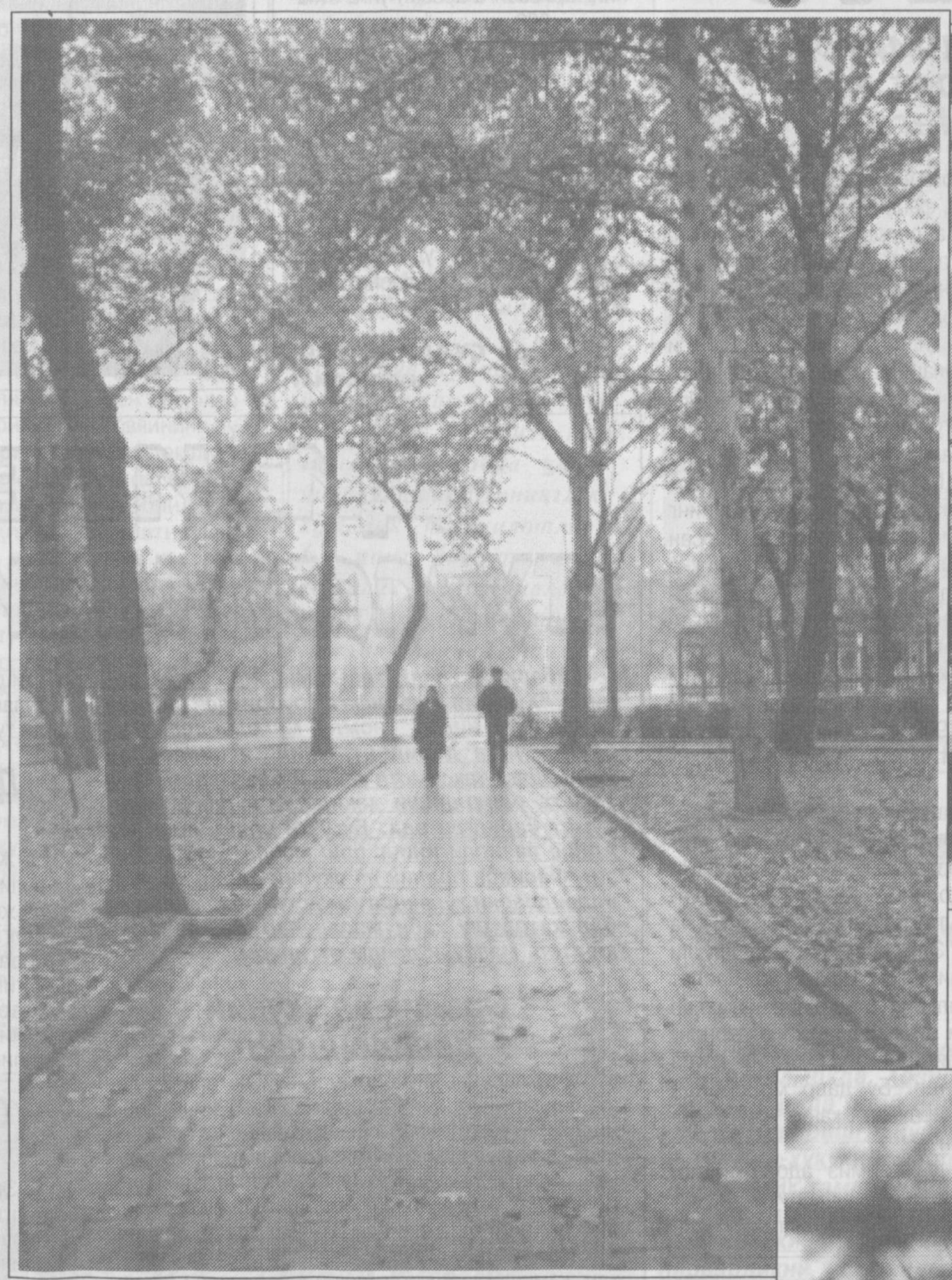

Ёмғирли куз фаслининг таровати ўзгача

Хоразмда “Авесто” китобининг 2700 йиллигига бағишланган байрам тадбири ўтказилди. Унда Президент Ислом Каримов иштирок этиб, нутқ сўзлади.

***

Олий Мажлис Кенгашининг Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг еттинчи сессиясини 2001 йил 6 декабр куни Тошкент шаҳрида чақириш тўғрисидаги Қарори эълон қилинди.

***

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов 2 ноябр куни Оқсаройда Австрия Республикаси Федерал ташқи ишлар вазири Бенита Ферреро — Валднер хонимни қабул қилди.

***

Ўзбекистон Республикаси Олий судининг пленуми бўлиб ўтди. Олий суд раиси У.Мингбоев бошқарган ушбу тадбирда “Жиноий жазоларнинг либераллаштирилиши — жамиятни эркинлаштириш борасида суд-ҳуқуқ ислоҳотининг муҳим босқичи” ҳақидаги масала муҳокама этилди.

***

Олий хўжалик судида келгуси йил учун буюртмалар портфелини шакллантириш жараёнида шартнома интизомига риоя этилишини кучайтириш масалаларига бағишланган семинар бўлиб ўтди.

***

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасида мамлакатимизда кейинги пайтларда қабул қилинган суд-ҳуқуқ соҳасига оид қонунларни амалга татбиқ этиш ҳамда уларнинг ижросига бағишланган йиғилиш ўтказилди.

***

АҚШ мудофаа вазири Д.Рамсфелднинг айтишича терроризмга қарши кураш борасида АҚШ яқин кунлар ичида Шимолий альянс кучларига ёрдам бериш учун ўз ҳарбийлар сонини уч-тўрт бараварга ошириб, аксилтеррор ҳаракатларини янада фаоллаштиради.

***

АҚШда Фолмут почта бўлими ходими Шарон Уотсон куйдирги касаллигини қўзғатувчи бактериялар кукуни солинган хатларни жўнатаётган пайтда ҳибсга олинди.

***

Шу вақтгача қуруқликка чиқарилган “Курск” атом сувости кемасидан 55 нафар ҳарбийлар мурдаси ва 16 та қанотли ракета олиб чиқилган. Маълумотларга қараганда, атом сувости кемасида яна олтита “Грант” русумидаги қанотли ракета бор.

АХБОРОТМИ ЁКИ ТАҲДИД?

Терроризм инсоният бошига бамисоли ёзда тўсатдан бошланган совуқ бўрон каби ёпирилиб келди.Таъкидлаш лозимки, бу бўроннинг қуюнлари олдин ҳам эсган ва шу боис тараққийпарвар кучлар жаҳон аҳлини бу офатдан огоҳликка чорлаган эди. Шунга қарамай, у ўз “иши”ни кўрсатишга улгурди...

Шундан сўнг бани башар бир ёқадан бош чиқариб, ўз осмонидаги қора булутни тарқатиш учун курашга отланди.

Ҳозирги пайтда терроризмга қарши кураш билан боғлиқ ҳолда кечаётган бошқа бир жараён ҳам юзага келдики, қуйида шу ҳақида сўз юритишни лозим топдик.

Нега деганда, бу жараённинг келтириши мумкин бўлган оқибати террорникидан асло қолишмайди. Шуниси ҳам борки, у терроризм ўчоғига билиб-билмай ўтин қалаётир.

Афғон тупроғида антитеррор амалиётлар бошлангач, шубҳасиз оммавий ахборот воситалари(ОАВ) хизматига эҳтиёж сезиларли даражада кучайди. Бу табиий. Дунёда туб ўзгаришлар кечаётган бир паллада ким ҳам янгиликлардан бохабар бўлишни истамайди, дейсиз.

ОАВ ҳам талабдан келиб чиқиб, ўз тингловчилари(томошабинлари)ю ўқувчиларига эндигина “тандирдан узилган” янгиликларни етказишга, қолаверса, сенсацияли ахборотлар тарқатиш орқали ўз аудиториясини кенгайтиришига интила бошлади. Бир сўз билан айтганда, антитеррор амалиётлари билан бир вақтда улар ўртасида ҳам ўзига хос кураш авж олди. Бунинг ёмон томони йўқ , албатта.

Лекин... шу кунларда айрим журналистларнинг хатти-ҳаракатлари ОАВ холислигига ишончни суиистеъмол қилаётгандек тасаввур уйғотмоқда. Гап шундаки, Ўзбекистоннинг терроризмга қарши курашдаги позициясига ёт манфаатлар нуқтаи назаридан ёндашилмоқда. Ачинарлиси, айрим ОАВлари бундай манфаат ифодачиси ва жарчисига айланиб қолаётир. Аниқки, бундай талқинлар мамлакатимиздаги тинч-осуда ҳаётга таҳдиддир.

Шулардан бири мамлакатимиз жанубий сарҳадларида “Толибон” ҳаракатининг кўп минг кишилик қўшини билан Ўзбекистонга жиҳодга шай тургани ҳақидаги уйдирмалардир. Таққослаш учун шуни айтиш лозимки, куни кеча Буюк Британияда янги қонун кучга кирди. Унга кўра, кимда-ким биологик, кимёвий, радиоактив ёки ядро қуроли бўйича ёлғон таҳдидлар уюштирса, 7 йил озодликдан маҳрум этилиши мумкин. Мамлакат расмийлари ушбу қонуннинг кучга киришини сўнгги кунларда гўё куйдирги касаллиги мавжуд мактублар борасидаги ёлғон маълумотларнинг кўпайиб кетаётгани билан изоҳлашяпти.

Шу ўринда табиий савол туғилади: нега энди Буюк Британияда ёлғончи жазоланиши керагу бутун мамлакатга уруш бошланаётгани тўғрисидаги ваҳимали хабарлар тарқатаётган муаллифлар бемалол ўз “ижоди”да давом этавериши керак?

Бунга жавобан таъкидлаш жоизки, улар Ўзбекистоннинг суверен давлат сифатида халқаро майдонда ўз овозига эга бўлиб, мавқеи мустаҳкамланиб бораётганини кўра олишмаяпти. Шу билан бирга Марказий Осиёнинг беқарорлик ўчоғи бўлишини истайди.

Бу каби омилларни умумлаштириб айтиш мумкинки, улар ҳамон Ўзбекистонни ўз таъсир доираларидаги давлат санашади ва шундай бўлиб қолишини исташади. Таассуфки, улар ўзлари билмаган ҳолда, терроризмнинг бузғунчилик, қўпорувчилик таъсирини янада оширишга “хизмат” қилмоқда. Ахборот хуружининг энг ёмон оқибати ҳам шунда кўринади.

Шу ўринда савол туғилади: “Ахборот” хуружига қарши қандай кураш олиб бориш керак?

Энг аввало, ҳар бир ўзбекистонлик Президентимиз атрофида маҳкам жипслашиб, Ватанимиз мустақиллигини кўз қорачиғимиздек асраб — авайлашимиз лозим.

Энди асосий кураш йўлига тўхталадиган бўлсак, бунинг учун аввало, мамлакатимиз тўғрисидаги ҳақиқатларни ўзимиз жаҳонга асл ҳолича етказишимиз лозим. Бу учун эса тегишли вазирлик ва идоралар хорижий ҳамда маҳаллий ОАВ учун тез-тез брифинглар, матбуот анжуманлари ўтказиб туриши мақсадга мувофикдир.

Бугунги дунёда ахборот кураши кундан-кунга шиддаткор тусга кирмоқдаки, шунга монанд тарзда “ахборот” хуружи ҳам кучаяверади. Унинг асосида ҳар доимгидек турли-туман манфаат ётибди.

Шу боис, Президентимиз таъкидлаганидек, **ҳар бир фуқаро, аввало, ўз вазифасини виждонан адо этиши, шу билан бирга ғаразли мақсадда қилинаётган информацион хуружларга, уйдирма ва миш-мишларга берилмасдан, содир бўлаётган воқеаларга очиқ кўз билан қараши, огоҳлик ва хушёрликни ўз ҳаётининг мезонига айлантириши зарур**.

Шу йўл билангина ўзимизни “ахборот” хуружидан ҳимоя қилишимиз мумкин.

Мадамин САФАРОВ,
журналист

«ИНСОН ва ҚОНУН»га...

ЖАВОБ БЕРАДИЛАР

Жиззах вилоят прокуратураси томонидан газетанинг 14 август сонида чоп этилган “Раис қонундан зўр... (ми?)” номли мақоласи юзасидан текшириш ўтказилди.

Текширишда мақолада қайд этилган айрим қонунбузилиш ҳолатлари тасдиқланди. Текшириш натижасига кўра, қонунбузилиш ҳолатларига йўл қўйган шахсларнинг интизомий жавобгарлик масаласини ҳал этиш учун туман ҳокими номига тақдимнома киритилди.

Прокуратуранинг бевосита аралашуви билан фермер хўжаликларининг ноқонуний тортиб олинган ер майдонлари тўла қайтариб берилган.

Н.ИСЛОМОВ,
Жиззах вилояти прокурорининг биринчи ўринбосари

ШИКОЯТ ЁЗАДИЛАР

Мен 1997 йилда қўшни республикада яшайдиган қизга уйланган эдим. Шундан сўнг хотинимни рўйхатдан ўтказиш учун туман ИИБ паспорт бўлимига мурожаат қилиб, керакли ҳужжатларни топширдим. Бироқ шундан бошлаб овора бўла бошладим. Пас-порт бўлимидагилар гоҳ у ҳужжатни, гоҳ бу қоғозни тўғриланг, деб туриб олишди. Сизларга мурожат этишимдан мақсад, ушбу масала амалдаги қонунларга кўра қай тартибда ҳал этилиши ҳақида маълумотга эга бўлишдир. Иккинчидан, туман ИИБ паспорт бўлимидагилар бу ишни бунча чўзишининг сабаби нима? Наҳотки, арз билан келган фуқарога иложи бўлса ёрдам бериш, жиллақурса, йўл-йўриқ кўрсатиш шунчалик қийин бўлса?

Ўрол НОРБОЕВ,
Қашқадарё вилояти, Деҳқонобод туманидаги “Қўнғирот” ширкат хўжалиги

ТАКЛИФ ҚИЛАДИЛАР

Конституцияни ҳаётимиз чароғбони, десак, янглишмаймиз. Зеро, уни билган ҳар қандай кишининг йўли ҳамиша ёруғ ва очиқдир. Келажакда йўл янада ёркин бўлишини кўзда тутган ҳукуматимиз раҳбарининг Конституцияни ўрганиш ҳақидаги фармони ҳам бежиз эмас. Деярли барча турдаги таълим муассасаларида мамлакатимиз қомусини ўргатиш ва ёшлар онгига сингдириш аллақачон бошланиб кетган бир пайтда бизда бир мулоҳаза туғилдики, буни газета орқали айтишни жоиз деб билдик. Мулоҳазаки, Ўзбекистон Республикаси Конституциясини мактабгача таълим муассасаларида ҳам ўргатиш йўлга қўйилса. Албатта, бу жараён ёш ўғил-қизларнинг ёшига, руҳиятига мос тарзда тузилган Конституциямиз ҳақидаги қўлланмалар орқали амалга оширилиши лозим бўлди.

Яна шуни айтиш жоизки, тўрт-беш ёшли бола руҳиятига турли хил суратларни томоша қилиш кўпроқ мос келади. Шундан келиб чиқиб, қўлланма яратишда ана шу жиҳатлар эътиборга олинса, мақсадга мувофиқ бўларди.

Бу эса ёш қалбларда Ватанга садоқат деган тушунчани ўзлари билан бирга улғайишини таъминлар эди.

Фарида ЗУЛФИҚОРОВА,
Сирғали туманидаги 562-боғча мудираси

Адлия вазирлигида

ИНСОНПАРВАРЛИК ТАМОЙИЛЛАРИ

Иккинчи чақириқ Олий Мажлиснинг олтинчи сессиясида “Жиноий жазоларнинг либераллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг “**Жиноят ва Жиноят-процессуал Кодекслари ҳамда маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексларга ўзгартиришлар ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”**ги Қонуннинг қабул қилиниши ижтимоий-сиёсий ҳаётимизда ўзига хос муҳим воқеа бўлганди. Уни тайёрлашда ривожланган демократик давлатларнинг тажрибалари, шунингдек, жазо чораларини қўллаш борасидаги миллий анъаналаримиз ҳисобга олинди. Бу борадаги қонунчилик амалиётида инсонпарварлик тамойиллари янада ривожлантирилди. Адлия вазирлигида бўлиб ўтган ҳуқуқий ўқув машғулоти ҳам бевосита шу мавзуга бағишланди.

Унда, жумладан, Жиноят Кодексига киритилган ўзгартириш ва қўшимчалар ҳақида сўз борди. Чунончи, ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятларга қонунда озодликдан маҳрум қилишга нисбатан енгилроқ жазо қўллаш муносабати билан ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятлар доираси анча кенгайтирилганлиги, бундай жиноятларни содир этган шахсларга нисбатан муқобил жазо турларини қўллаш имконияти анча кенгайганлиги, мол-мулкни мусодара қилиш ҳақидаги нормалар ЖКда эндиликда қўлланилмаслиги, бундан буён ушбу масала ЖПК нормалари билан ҳал этилиши, ярашганлиги муносабати билан жиноий жавобгарликдан озод қилиш ҳақидаги янги норма киритилганлиги, умуман ЖКга киритилган ўзгартириш ва қўшимчаларнинг инсонпарварлик тамойилларига уйғунлиги, фуқаролар учун енгиллик ва қулайликлар яратиши ҳақида фикр-мулоҳаза юритилди.

Уни Тошкент ДЮИ жиноят ҳуқуқи кафедраси мудири, юридик фанлари номзоди Фарҳод Тоҳиров олиб борди.

«ИНСОН ва ҚОНУН»

катта йўлга тараддуд кўраётир.

Сиз-чи, азиз муштарий?

Агар бизга келгуси йилда ҳам ҳамроҳ, ҳамфикр ва ҳаммаслак бўлишни ният қилсангиз, “Инсон ва қонун” газетасига 2002 йил учун обуна бўлишга шошилинг!

Конституция ва биз

ХАЛҚ – ДАВЛАТ ҲОКИМИЯТИ МАНБАИ

Ўн еттинчи сабоқ

Ўзбекистон ҳуқуқий давлат қуриш йўлидан бормоқда. Табиийки, ҳуқуқий давлатнинг пойдеворини демократия ташкил этади. Бевосита демократик йўл билан шакллантирилган ҳокимият эса ўз фаолиятида аҳолининг кенг қатламига таянади. Бу тамойил асосида иш юритадиган ҳокимият фуқаролар манфаатини ифодалайди. Ўзбекистон Республикаси моҳиятан демократик давлат бўлиб, унинг Асосий Қонуни халқ ҳокимиятчилиги тамойилига асосланади. Навбатдаги сабоғимиз бевосита шу мавзуга бағишланган бўлиб, уни Рихситилла АКРОМОВ шарҳлайди.

Конституциянинг жуда кўп моддасига халқ ҳокимиятчилиги ғояси сингдирилган бўлиб, бунга кўра, ҳокимият амалда ва қонун бўйича халққа тегишли эканлиги алоҳида таъкидланган.

Бош қомусимизнинг 7-моддасида эътироф этилганидек, халқ давлат ҳокимиятининг бирдан-бир манбаидир. Ўзбекистонда давлат халқ иродасини ифодалайди ва унинг манфаатларига хизмат қилади. Агар ҳозирги вақтда давлатимизнинг ички ва ташқи сиёсий фаолиятига диққат билан назар ташласак, мазкур сиёсат инсон ва жамият фаровонлиги мақсадига бўйсундирилганлигини; юртимиз ободлигини ва халқларимиз фаровонлигини таъминлашга қаратилганлигини кўрамиз.

Халқ давлат ҳокимиятининг бирдан бир манбаи эканлиги ҳақида сўз кетар экан, хўш, халқ давлат ҳокимиятини қандай йўл билан амалга оширади, деган табиий савол туғилади. Конституцияда худди ана шу саволга ҳам аниқ жавоб берилган. Халқ давлат ҳокимиятини бевосита ёки ўзи сайлаб қўядиган органлари орқали амалга оширади. Халқ ижтимоий ва давлат ишларини бошқаришда, қонунлар қабул қилишда, умумхалқ муҳокамаси ва референдумлар орқали ҳокимиятнинг вакиллик органларини ташкил этиш, мамлакат Президентини сайлаш йўли билан иштирок этади.

Конституциянинг 7-моддасига биноан, давлат ҳокимияти фақат Конституцияда ва қонунларда кўзда тутилган ва улар асосида тузилган идоралар томонидан амалга оширилади. Ҳозирги вақтда бизда давлат ҳокимиятининг тизими — унинг қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятига бўлиниши тамойилига асосланади. Қонун чиқарувчи ҳокимият Олий Мажлис томонидан, ижроия ҳокимияти Президент ва Вазирлар Маҳкамаси томонидан, суд ҳокимияти эса Конституциявий суд, Олий суд ҳамда Олий хўжалик суди томонидан амалга оширилади. Давлат ҳокимиятини амалга оширувчи барча идоралар ўз фаолиятларини фақат қонун томонидан берилган ваколатлар доирасидагина юритадилар. Уларнинг ўзбошимчалик билан Конституция ва қонунлардан ташқари ваколатларга эга бўлиши, ўзларига берилган ваколатлардан четга чиқиши мумкин эмас. Шунингдек, уларнинг ваколатларини бошқа органлар ёки ташкилотлар, алоҳида шахслар амалга оширишига йўл қўйилмайди.

Халқ давлат ҳокимиятининг бирдан-бир манбаидир.
Ўзбекистон Республикасида давлат ҳокимияти халқ манфаатларини кўзлаб ва Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ҳамда унинг асосида қабул қилинган қонунлар ваколат берган идоралар томонидангина амалга оширилади.
Конституцияда назарда тутилмаган тартибда давлат ҳокимияти ваколатларини ўзлаштириш, ҳокимият идоралари фаолиятини тўхтатиб қўйиш ёки тугатиш, ҳокимиятнинг янги ва мувозий таркибларини тузиш Конституцияга хилоф ҳисобланади ва қонунга биноан жавобгарликка тортишга асос бўлади.

7-модда.

Юқорида айтиб ўтилган барча давлат идораларининг ташкил этилиши ва ҳуқуқий ҳолати Конституция ва тегишли қонунларда аниқ белгилаб қўйилган. Барча давлат идоралари ва мансабдор шахслар, шу жумладан, фуқаролар ҳам Ўзбекистон Конституцияси ва унинг асосида қабул қилинган қонунларга сўзсиз итоат этишлари лозим. Бу эса ҳуқуқий давлатнинг муҳим белгиларидан биридир.

7-моддада халқ ҳокимиятининг ягоналигига, дахлсизлигига, ўзбошимчалик билан ўзгартирилмаслиги ёки алмаштирилмаслигига ишора қилиниб, қуйидагилар белгиланган:

Биринчидан, Конституцияда назарда тутилмаган тартибда давлат ҳокимияти ваколатларини ўзлаштириш мумкин эмас. Масалан, Ўзбекистонда Олий Мажлисдан бошқа ҳеч қандай орган ёки жамоат ташкилоти қонун қабул қилиш ҳуқуқига эга эмас. Шунингдек, Президентдан бошқа ҳеч ким Фармон чиқариши мумкин эмас ва ҳоказо.

Иккинчидан, Конституцияда назарда тутилмаган тартибда ҳокимият идоралари фаолиятини тўхтатиб қўйиш ёки тугатиш мумкин эмас. Масалан, ҳокимиятнинг олий органи — Олий Мажлис тўғрисида сўз кетар экан, у фақат Конституциянинг 95-моддасида кўрсатилганидек, Президентнинг Конституциявий суд билан бамаслаҳат қабул қилган қарори асосидагина тарқатиб юборилиши мумкин. Албатта, бунинг учун Конституцияда назарда тутилган тегишли асослар талаб қилинади.

Учинчидан, Конституцияда назарда тутилмаган тартибда ҳокимиятнинг янги ва мувозий таркибларини тузишга йўл қўйилмайди. Бу ерда ҳам ҳокимият ваколатларини фақат Конституцияда кўрсатилган давлат идораларигина амалга ошириши лозимлиги, улардан бошқа ҳеч қандай идоранинг бундай ваколатларга эга бўла олмаслиги таъкидланади. Масалан, Олий Мажлиснинг таркиби фақат Конституция ва қонунда кўрсатилган ҳоллардагина ўзгартирилиши ва янги таркибда тузилиши мумкин.

Хулоса шуки, юртимизда адолатли халқ ҳокимиятчилиги ўрнатилган бўлиб, Конституциянинг ушбу моддасида халқ ҳокимиятнинг бирдан бир манбаи, эгаси эканлиги ҳуқуқий жиҳатдан кафолатланган.

НОҚОНУНИЙ ТЕКШИРУВ

натижасида тадбиркорга нисбатан жиноят иши қўзғатилди. Нега?...

Чирчиқ шаҳар участка давлат солиқ инспектори Н. Сайфуллаевнинг "Мира" (бизнингча, "Тинчлик" кўчаси бўлса керак) кўчасидаги савдо шохобчасида ҳеч қандай ҳужжатсиз ва назорат касса аппаратисиз савдо қилинаётганлиги ҳақидаги маълумотига кўра, шаҳар солиқ инспекцияси бошлиғи А.Шомиров "Эл" хусусий фирмасини текшириш ҳақида буйруқ чиқарди.

Натижада дўконни тафтишчилар "босди", тегишли ҳужжатлар, спиртли ичимликлар олиб кетилди. Корхонага 245 минг сўм жарима солиниб, фирма раҳбари Элмира Мирзаевага нисбатан Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексининг 189-моддаси 2-қисми билан жиноят иши қўзғатилди.

Шундан сўнг фирма раҳбари Элмира Мирзаева вилоят адлия бошқармасига мурожаат қилди. Адлия идораси 2001 йил иккинчи чораги учун назорат органлари фаолиятини мувофиқлаштирувчи Республика Кенгашининг Тошкент вилояти бўйича комиссияси томонидан назорат тартибида текширишга рухсат берилмаганлигини аниқлади. Маълум бўлишича, солиқ инспекцияси бошлиғи Абдухалил Шомиров, ходимлар Бунёд Раимов, Дилшод Тошматов, Рауф Ашуров "Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилиш тўғрисида"ги Қонуннинг 9-моддаси ва **"Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида"**-ги Қонуннинг 39, 40-моддалари талабларини қўпол равишда бузганлар. Чирчиқ шаҳар жиноят ишлари бўйича судининг қарорига кўра ҳуқуқбузарлар маъмурий жавобгарликка тортилиб, ҳар бирига 7 минг 350 сўмдан жарима солинди.

"Эл" фирмасида ўтказилган текширувга оид ҳужжатлар билан танишган кишида солиқ инспекцияси ходимларининг хатти-ҳаракатида нохолислик бордек туюлади. Солиқчилар тузган далолатномада ёзилишича, текширув ўтказилган куни савдодан тушган пул 50 минг 435 сўмни ташкил этган бўлсада, шундан 48 минг 699 сўми назорат касса машинасидан ўтказилмаган.

Ҳақиқатан ҳам, савдодан шунча пул тушганмиди?

Холис Наталя Чепулскаянинг ёзма гувоҳлигига эътибор берайлик: "Мен 2001 йил 10 апрел куни соат тахминан 19.30 ларда Э.Мирзаевадан қарзга олган 27 минг сўмни олиб келдим. Пул халтачада эди. Э.Мирзаева пулни касса аппарати тагидаги тортмага солиб қўйди. Гаплашиб турганимизда бир йигит кириб маҳсулот харид қилди. Мирзаева кассага чек урди. Шу пайт дўконга икки нафар йигит кирди ва уларнинг бири кассага чек урилмасин, дея назорат машинасининг тугмасини босди. Сотувчи, қолган пулни ўтказиб қўяй, деганича қолди. Биздан эса магазиндан чиқиб туришни сўрашди."

— Текширув ўтказилган куни дўконда 112 минг 410 сўмлик спиртли ичимлик ва бу маҳсулотга тегишли сифат сертификати, кирим ҳужжатлари бўлган, — деди адлия бошқармасининг "Кичик ва ўрта тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш ва ҳимоя қилиш" бўлими ходими Аъзам Ўсаров "Туркистон-пресс" мухбирига. — Бундан ташқари фирмада савдо-сотиқ қилиш санитария-эпидемиология станцияси томонидан тўхтатиб қўйилган бўлиб, фаолиятни давом эттиришга 3 апрелда рухсат берилган. Фирма иш бошлаганининг тўртинчи куни эса солиқ инспекцияси назорат хариди ва текширув эълон қилган. Солиқ инспекцияси ходимлари кассадан узоқлашишни ва чек урмасликни айтишганида сотувчининг қўлида 1 минг 410 сўм савдо пули бўлган.

Э. Мирзаева Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексининг 189 моддаси 2-қисмига асосан нотўғри жиноий жавобгарликка тортилган. Қонунда назорат касса машинасидан ўтказилмаган пулнинг миқдори энг кам ойлик иш ҳақининг 30 бараваридан кўп бўлса, яъни мазкур вазиятда 102 минг 900 сўмдан ошса, жиноий жавобгарликка тортиш белгиланган.

Текширувдан сўнг Э. Мирзаева тўрт ойдан зиёдроқ вақт тадбиркорлик билан шуғуллана олмай қолди. Адолат қарор топгунча салкам беш ой ўтди. Шунча вақт "Эл" фирмасига тааллуқли иш билан шуғулланган давлат идоралари ўртасида ёзишмалар давом этди. Бу ташкилотларнинг ҳар бирида бир қоплик қоғоз тўпланди. Бу давр мобайнида фирма раҳбари қанча азият чекдийкин?...

Қонунларимиз адолатлидир. Улар инсон манфаатига хизмат қилишга йўналтирилган. Лекин озгина лоқайдлик ва масъулиятсизликка йўл қўйилса, адолат қўрғонига путур етиши мумкинлигини ҳис этамизми?

Э. Мирзаева ўзига етказилган моддий ва маънавий зарарни ундириб берилишини сўраб, адлия идорасига мурожаат этди. Вилоят адлия бошқармаси тадбиркорнинг аризасига асосан унга етказилган 200 минг сўм моддий ва 500 минг сўм маънавий зарарни солиқ инспекцияси ходимлари Д.Тошматов, Б.Раимов, Р.Ашуров ва Н.Сайфуллаевдан ундириб берилишини сўраб, Чирчиқ шаҳар туманлараро фуқаролик судига даъво ариза киритди.

Айбдорлар эса судгача тадбиркорга етказилган зарарни тўлиқ қоплашди.

Ҳусан СУЛАЙМОНОВ,
журналист

ДИВИДЕНД ТУРЛАРИНИ БИЛАСИЗМИ?

Хабарингиз бор, газетамизнинг ўтган сонида "Ҳуқуқий маърифат" рубрикаси остида "Дивиденд нима?" номли мақола берилган бўлиб, унда дивидент, унинг акциядорлар ўртасидаги тақсимоти қандай мезонларга кўра амалга оширилиши ҳақида атрофлича маълумот берилган эди. Бугунги сонимизда эса Адлия вазирлигининг бош маслаҳатчиси Фозил Фариков оралиқ ва якуний дивидент, дивидендларни тўлашдаги мавжуд чеклашлар ва бир қатор шу каби масалалар ҳақида фикр юритиб, мавзуни давом эттиради.

Оралиқ ва якуний дивидендлар

Акцияларнинг ҳар бир тури бўйича оралиқ дивидендлар (йилнинг ҳар бир чораги бўйича, ярим йиллик дивидендлар) тўлаш, дивиденд миқдори ва уни тўлаш шакли тўғрисидаги қарор жамиятнинг кузатув кенгаши томонидан қабул қилинади. Шунингдек, акцияларнинг ҳар бир тури бўйича йиллик (якуний) дивидендлар тўлаш, дивиденднинг миқдори ҳамда уни тўлаш шакли тўғрисидаги қарор ҳам жамият кузатув кенгашининг тавсияси асосида акциядорлар умумий йиғилиши томонидан қабул қилинади. Бунда йиллик дивидендларнинг миқдори жамият кузатув кенгаши тавсия этган миқдордан кўп ва тўланган оралиқ дивидендлардан кам бўлиши мумкин эмас.

Акциядорларнинг умумий йиғилиши акцияларнинг муайян турлари бўйича дивиденд тўламаслик тўғрисида, шунингдек, имтиёзли акциялар бўйича тўлиқ бўлмаган миқдорларда дивидендлар тўлаш ҳақида қарор қабул қилишга ҳақли, лекин бундай акциялар бўйича дивидендлар миқдори жамият уставида белгилаб қўйилади.

Агар акциядорлик жамияти томонидан оралиқ дивидендлар тўлаш оқибатида жамиятнинг молия-хўжалик аҳволи жиддий оғирлашадиган бўлса, у ҳолда жамият оралиқ дивидендлар тўлашдан озод этилади.

Дивидендлар тўланадиган акциялар

Акциядорлар реестрида у ёпилгунга қадар ёзиб қўйилган инвесторлар дивиденд олиш ҳуқуқига эгадирлар. Акциядорлар реестри акциядорларнинг йиғилиши расмий равишда эълон қилинган санадан 30 кун аввал ёпилади.

Давлат корхоналарини қайта тузиш натижасида ташкил этилган акциядорлик жамиятларида дивидендлар эмиссия маълумотномасига мувофиқ, акцияларинг жойлаштирилмаган қисмига ёзилмайди.

Тўланадиган дивидендлар ҳақида акциядорларни хабардор қилиш

Акциядорлик жамияти дивидендлар миқдорини улардан ундириладиган солиқларни инобатга олмаган ҳолда эълон қилади. Очиқ акциядорлик жамияти тўланадиган дивидендлар миқдори тўғрисидаги маълумотларни дивидендлар тўланадиган санадан 31 кун олдин оммавий ахборот воситаларида эълон қилиши лозим.

Агар мижознинг топшириғига биноан акциялар инвестиция институти томонидан бошқарилаётган бўлса, акцияларни сақловчига дивидендлар инвестиция институти ҳақини чегириб ташланган ҳолда тўланади, бу ҳақнинг миқдори мижоз билан ўртада тузилган шартномада белгилаб қўйилади.

Дивидендларни тўлашдаги мавжуд чеклашлар

Жамият устав жамғармасининг ҳаммаси тўлаб бўлингунча, агар дивидендлар тўланадиган пайтда жамиятда тўловга қобилиятсизлик (банкротлик) белгилари бўлса ёки дивидендлар тўлаш натижасида шундай белгилар пайдо бўлса, жамият соф активларининг қиймати унинг устав ва заҳира жамғармалари суммасидан кам бўлса, акциялар бўйича дивидендлар тўлаш тўғрисида қарор қабул қилишга ҳақли эмас.

Олинмаган ва тўланмаган дивидендлар ҳақида

Эмитент акциядорларнинг умумий йиғилиши белгилаган муддатларда дивидендларни ўз айби билан тўламаган тақдирда тўланмаган ва тўлиқ олинмаган дивидендлар юзасидан Марказий банк белгилаган такрор молиялаш ставкалари бўйича пеня ёзилади.

Акциядорлик жамияти эълон қилган дивидендларни тўлашни акциядор суд тартибида талаб қилишга ҳақлидир. Рад этилган тақдирда, жамиятга нисбатан қонун ҳужжатларида белгилаб қўйилган тартибда тўловга қобилиятсизликни бартараф этиш ёки банкрот бўлган деб эълон қилиш тадбирлари қўлланилади.

Дивидендларни солиққа тортиш

Олинган дивидендлар амалдаги қонун ҳужжатларига мувофиқ солиққа тортилади.

Давлат томонидан қимматли қоғозлар бозорини ривожлантиришни рағбатлантириш мақсадида олинган дивидендлардан солиқ олишда вақтинчалик имтиёзлар ҳам белгиланиши мумкин. Ҳозирги кунда Ўзбекистон Республикаси Солиқ Кодексининг 30-моддаси ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг 2000 йил 26 декабрдаги 500-сонли қарорига асосан акциялар ва бошқа хўжалик юритувчи субъектларнинг устав жамғармаларига улуш қўшган ҳолда иштирок этишда олинадиган даромадларга солинадиган солиқ ставкаси 15% дан иборатдир.

Хулоса қилиб айтганда, ҳозир амалиётда кўпгина акциядорлик жамиятлари, биринчи навбатда инвестиция жамғармалари ва фойданинг етарли ёки умуман бўлмаслиги сабабли ваъда қилинган дивиденд суммаларини тўлай олмаслик ҳоллари учраб турибди.

Лекин шуни таъкидлаш жоизки, мамлакатимизда акциядорлик жамиятлари ўтиш даврида вужудга келди ва шу даврда шаклланиб, фаолият кўрсатмоқда. Бу шароит жаҳон амалиётида қўлланилиб келинаётган "Акциядорлик жамиятларининг дивиденд тўловлари назарияси"га тўлиқ жавоб бера олмаса-да, лекин қисқа вақт ичида бу масалада жуда катта ижобий ишлар амалга оширилди, дея оламиз. Шунга қарамай, мамлакатимизда фаолият кўрсатаётган акциядорлик жамиятларида дивиденд сиёсати бўйича амалдаги қонун ҳужжатлари асосида ҳал этиладиган вазифалар мавжуд бўлиб, бу борада яна катта ишлар амалга оширилмоғи зарурдир.

СУҒУРТА ХИЗМАТИ: ЖОЙЛАРДА АҲВОЛ ҚАЧОН ЯХШИЛАНАДИ?

Суғурта хизмати соҳасини самарали ривожлантириш ва аҳолини суғурта йўли билан ҳимоя қилишни янада яхшилаш мақсадида Ўзбекистон республикаси Президентининг махсус фармонига мувофиқ 1997 йилнинг февралида "Ўзагросуғурта" давлат акциядорлик суғурта компанияси ташкил этилган эди. Ўтган давр мобайнида мазкур компания томонидан деҳқончилик соҳаси бўйича товар ишлаб чиқарувчи ва кредит олувчиларнинг тўлов қобилиятини ўрганиш, тижорат банклари томонидан қишлоқ хўжалиги корхоналарига ишлаб чиқаришни ривожлантириш ва деҳқончилик соҳасидаги лойиҳаларни амалга ошириш учун ажратиладиган кредитларни қоплашга суғурта кафолатларини тақдим этиш борасида муайян ишлар қилинди. Шунингдек, деҳқончилик маҳсулотларини етиштириш жараёнида аванс тариқасида бериладиган маблағлар қайтарилишини суғурталаш бўйича ҳам ижобий ўзгаришлар мавжуд.

Аммо "Ўзагросуғурта"нинг вилоят бўлимларида амалга оширилаётган ишлар Адлия вазирлиги томонидан текширилганда, бир қатор хато ва камчиликларга йўл қўйилаётгани аниқланди.

— Пахта, бошоқли дон ва шоли ҳосилининг табиий офатлар ва бошқа кутилмаган ҳодисалар оқибатида нобуд бўлишининг олдини олиш юзасидан ихтиёрий суғурта қилиш бўйича хўжаликлар, хусусан, фермерлар ўртасида тушунтириш ишлари ҳали яхши йўлга қўйилмаган, — дейди Адлия вазирлиги бошқарма бошлиғи Давлатназар Матрасулов. — Натижада, Конимех туманида ўтган йили пахта ва дон ҳосили бўйича биронта ҳам суғурта шартномаси тузилмаган. Жорий йилда эса атиги иккита фермер хўжалиги ва битта ширкат хўжалиги билан шартнома имзоланган, холос.

Компаниянинг вилоят ва туман бўлимлари томонидан тадбиркорлик субъектлари билан турли суғурта шартномалари тузишда амалдаги қонунчилик талабларига риоя этмаслик ҳолатлари ҳам кузатилди. Хусусан, "Ўзагросуғурта"нинг Навоий вилоят бўлими томонидан "У Носир" кичик корхонаси билан гаров шартномасини суғурта қилиш бўйича тузилган шартномада тегишли сана, томонларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, жавобгарлик масалалари, ижро муддатлари кўрсатилмаган. Ушбу хато ва камчиликлар жорий йилда тузилган бошқа 4 та шартномада ҳам такрорланган.

Ҳатирчи туманида тадбиркорлар билан суғурта шартномалари тузилмасдан, амалдаги тартибга зид равишда контрактация шартномаси нусхасига асосан суғурта полиси бериш жорий этилган. Навбаҳор туманида эса мавжуд шартномаларга муҳр қўйиш билан чекланган ва фермер хўжаликлари билан алоҳида суғурта шартномалари тузилмаган.

Табиий иқлим ўзгаришлари, айниқса, кейинги йилларда юзага келаётган қурғоқчилик натижасида айрим ҳудудларда қишлоқ хўжалиги экинларининг нобуд бўлиши ҳоллари учраётгани сир эмас. Бундай шароитда суғурта хизмати деҳқонларимизнинг жонига оро кириши зарур. Лекин компаниянинг жойлардаги бўлимлари томонидан суғурта шартномалари баъзан умуман тузилмаса, баъзан эса шартнома тузилган юридик ва жисмоний шахсларнинг талабнома ҳамда арзлари эътиборсиз қолдирилаётганлигига гувоҳ бўласиз.

Навоий тумани "Нодирбек" фермер хўжалигининг суғурта ҳодисаси тўғрисида берган хабари жавобсиз қолдирилган. Ваҳоланки, амалдаги қонунчиликка асосан суғурта ҳодисаси тўғрисида хабар келганидан сўнг узоғи билан 3 кун ичида суғурта ташкилоти ходими уни ўрганиб, қонуний далолатнома тузиши лозим.

Наманган ва Сирдарё вилоятларида қишлоқ хўжалиги кооперативлари ва фермер хўжаликларига лизингга бериладиган қишлоқ хўжалиги техникасини суғурта қилиш бўйича тузилган шартномалар ўрганилганда, уларни расмийлаштиришда асос бўладиган лизинг шартномаси ва 15 фоиз лизинг тўловини тўлаганлик ҳақидаги тегишли ҳужжат олинмаганлиги аниқланди. Бу эса қонунга зиддир.

Компаниянинг жойлардаги бўлимлари фаолиятида учраётган бундай хато ва камчиликларни кўплаб келтириш мумкин.

Норгул АБДУРАИМОВА,
ЎзА мухбири

ШАРТНОМА – ЎЗ ҲАҚИНИ ТАНИШДИР

Шартнома — томонлар ҳуқуқ ва мажбуриятларини белгиловчи қонуний ҳужжат. Вилоятимиз адлия ходимлари томонидан шу йилнинг ўтган даври мобайнида 22 минг 029 та ички хўжалик шартномаси, шу жумладан, 19 минг 387 та пудрат, 2 минг 642 та ижара шартномаси амалий ёрдам бериш йўли билан ўрганилди. Ана шундай текширишларда 328 та (397 миллион 874 минг 573) сўмлик ички хўжалик шартномалари нотўғри тузилганлиги аниқланди, бу шартномалар қайтадан туздирилди.

Ўрганиш жараёнида кўпгина шартномалар биртомонлама, маҳсулот етиштирувчилар зарарига тузилганлиги маълум бўлди. Мисол учун Пахтаобод туманидаги "Озод" ширкат хўжалигида 65 та (1 миллион 923 минг 577 сўмлик) буғдой дони етиштириш бўйича тузилган ички хўжалик шартномаси оила пудратчиларга буғдой дони билан бирга сомон тайёрлаш мажбурияти юклатилган. Бундан ташқари 81 та (95 миллион 540 минг сўмлик) пахта хомашёси етказиб бериш учун тузилган ички хўжалик шартномаси туман қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармасидан рўйхатдан ўтказилмаган. Бундай камчиликлар ва тумандаги "Дўстлик", Олим Қурбонов номидаги ширкат хўжаликларида ҳам аниқланиб, бартараф этилди.

Тадбиркорлар, кичик ва ўрта бизнес, деҳқон-фермер хўжаликларининг қонуний манфаатлари ҳимояга олинган. Айни кунда вилоятда 3151 та фермер хўжалиги, 1315 та деҳқон хўжалиги, кўплаб ижарачи ва оила пудратчилари фаолият кўрсатмоқда. Шу давр мобайнида бошқарманинг хўжалик юритувчи субъектлар томонидан шартнома мажбуриятлари бажарилишини назорат қилиш бўлими томонидан 50 та фермерга турли хўжалик юритувчи субъектлардан 41 миллион 289 минг 919 сўм ундириш тўғрисидаги даъво аризалар жойлардаги фуқаролик судларига юборилди.

Текширишларда Хўжаобод туманидаги "Иттифоқ" ширкат хўжалигида бошқарув раиси Маъруфжон Эминов ҳамда бош ҳисобчи Равшанбек Мамажоновлар пудратчилар олдида шартнома мажбуриятларини бажармаётганлиги аниқланди. Натижада иккита оила пудрати манфаатини кўзлаб, 98 минг 256 сўм ундириш ҳақида судга даъво аризаси киритилди ва бу маблағ пудратчиларга ундириб берилди. Киритилган тақдимномага асосан ширкат хўжалиги бошқаруви раиси Маъруфжон Эминов вазифасидан озод этилди.

Олтинкўл туманидаги "Машъал" ширкат хўжалиги молия ҳисоб маркази бошлиғи Улуғбек Чинбердиев томонидан шартнома мажбуриятларига амал қилиниши текширилганда, ширкат хўжалиги "Лочин" фермер хўжалиги билан дон маҳсулоти етиштириб беришга шартнома тузган. Аммо, ширкат хўжалиги фермерга 225 минг 500 сўм ҳақини тўламаган. Ана шундай шартнома шартларини бажармаганлиги, бу соҳадаги қонунларни менсимаганлиги учун киритилган тақдимномага асосан молия ҳисоб маркази бошлиғи Улуғбек Чинбердиев эгаллаб турган лавозимидан озод қилинди. Шунингдек, Марҳамат туманидаги "Истиқлол" ширкат хўжалигидан ўн нафар оила пудратчисига 1 миллион 200 минг сўм иш ҳақи ундириш, Булоқбоши туманида фаолият кўрсатаётган 22 та фермер хўжалигига 5 миллион 1 минг 496 сўм маблағ ундириш тўғрисидаги даъво аризалар адлиячилар томонидан фуқаролик судига киритилди.

Шартномавий муносабатларнинг қонунийлигини назорат қилиб бориш адлиячилар зиммасига юкланган экан, биз бу соҳада фақат текшириш эмас, балки хўжалик юритувчи субъектларнинг раҳбарларига амалий ёрдам бериш, шартномавий муносабатларда уларнинг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш учун ҳаракат қиляпмиз.

Абдураҳим ТУРҒУНОВ,
Андижон вилояти адлия бошқармаси бошлиғининг биринчи ўринбосари

Адлия тизими

ХОРАЗМ

Вилоят адлия бошқармаси ҳайъатининг навбатдаги мажлиси одатдагидан бирмунча фарқлироқ ўтди. Унинг иштирокчилари Республикамиз Президенти Ислом Каримовнинг "Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид ва барқарорлик шартлари" асари асосида яратилган "Маънавий янгиланиш йўлидан", "Экологик хавфсизлик муаммолари", "Иқтисодий хавфсизлик ва барқарор ривожланиш асослари", "Миллий хавфсизликнинг ҳарбий-стратегик асослари", "Баркамол авлод орзуси" каби ҳужжатли-публицистик фильмларни томоша қилдилар. Мазкур кино асарларининг мазмун-моҳиятини мустақил мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маънавий ривожлантириш, ялпи хавфсизликни таъминлаш соҳасидаги долзарб масалалар, муаммолар ташкил этгани йиғилиш аҳлида чуқур қизиқиш уйғотди. Юртбошимиз Ислом Каримов ғоялари асосида яратилган ушбу фильмлар барча тараққийпарвар ва тинчликсевар кучларни сиёсий хушёрликка, бирдамлик ва баҳамжиҳатликка чорлайди, бўлажак воқеалар, хавф-хатарлардан огоҳ этади.

Сиёсий ҳушёрлик ва иллатларга нисбатан муросасизлик руҳи ҳуқуқшунослик жабҳаси ходимлари учун айниқса кўпроқ зарур. Бу соҳадаги фаоллик, фидойилик ва ватанпарварлик намуналари авваламбор ходимларнинг хизмат бурчи ва вазифасини сидқидилдан, намунали ҳамда юқори савияда адо этишга қаратилган амалий ишлар, эришилган натижаларда намоён бўлмоғи лозим. 2001 йилнинг ўтган ойлари фаолият якунларини муҳокама этиш пайтида масаланинг шу жиҳатига алоҳида эътибор қаратилди.

Ислоҳотлар жараёни

Сеҳрли 7 ёки рақами

Ғиждувон туманлараро фуқаролик суди "Одилбобо" фермер хўжалиги фойдасига етти миллион сўм бой берилган маблағни ундириш ҳақида ҳал қилув қарорини чиқарди

... Можаро узоқ давом этди. Аслида ушбу воқеани можаро дейишга асос йўқ. Чунки ўз фермер хўжалигини ташкил этиб, қарамоғидаги тўққиз нафар фарзандининг орзу-ҳавасини эл қатори кўришни ният қилган Мустафо Одиловнинг бировдан, бировнинг эса ундан қарзи йўқ эди. Ҳаммаси ишлайман, деҳқончилик қиламан, дейишдан бошланди...

Суд аниқлаган маълумотлар билан танишар экансиз, ҳайратдан ёқа ушламай иложингиз йўқ. Ғиждувон туман ҳокимининг 2000 йил 12 феврал кунидаги 104-сонли қарорига асосан "Одилбобо" фермер хўжалигига 10 гектар ер ўн йил муддатга ижарага берилади. "Меҳнатобод" жамоа хўжалигининг ер ўлчовчиси томонидан фермерга ер майдони ўлчаб берилади. Албатта, ниятим амалга ошди, ерли бўлдим, деб Мустафо аканинг қувончи чексиз эди. Аммо қувонишга ҳали эрта экан, икки ҳафта ўтар-ўтмас ер қўлдан кетди: феврал ойининг охирларида жамоа хўжалиги раҳбари Хайрулла Ғайбуллаев фермернинг ерини ноқонуний равишда тортиб олиб, бошқа шахсларга ички пудрат асосида ижарага берди...

— Бу ишни куппа-кундузи менга нисбатан уюштирилган талончилик деб биламан, — дейди фермер Мустафо Одилов. — Чунки бировнинг битта пиёласини ёки битта қўйини рухсатисиз олсангиз — ўғрилик саналади. Туман ҳокимининг қарори билан қонуний асосда берилган 10 гектар ерни олгунимча озмунча югурдимми? Камбағални туянинг устида ҳам ит қопади, деганларидек, энди ерли бўлдим, деганимда тортиб олишса... 2000-2001 йиллар давомида — икки йил ердан фойдалана олмадим, умрим югур-югур билан ўтди, ҳаққимни талаб қилиб бормаган остонам қолмади, хайриятки, адлия бошқармаси бор экан, мендек сарсон бўлганларнинг гапини ҳам тинглайдиган идора бор экан...

Ўтган икки мавсум — икки йил ичида Мустафо Одилов тортган изтиробларини, йўқотган — бой берган фойда-зиёнини тасаввур қилайлик. Биринчидан, оддий бир деҳқонни илинжидан маҳрум қилишга уринишди, у ишлаш ўрнига идорама-идора юрди, хатлар ёзди, ҳақлигини исботлаш учун не-не раҳбарларга учрамади, дейсиз. Фермер шундай дейди:

— Тўғриси, газеталарда ёки телевизорда ўзимга ўхшаганларнинг ютиб чиққанини ўқисам, кўрсам, қувониб кетардим, худди дунё топган кишидек ухлаёлмасдим, кечалари Президентимиз Ислом Каримов билан ғойибона гаплашиб чиқардим. У кишини қатъиятли сўзлари, деҳқонларга нисбатан алоҳида ғамхўрликларидан куч олиб, тағин ерга эгалик ҳуқуқидан кечмасдим. Чунки улар мени ҳар қанча овора қилишмасин, қонун мен томонимда эканини билардим. Аввало, менга ҳокимнинг қарорига кўра ер ажратилган, ушбу ер майдони жамоа хўжалиги ҳисобидан чиқарилиб, бизнинг хўжалигимиз ер харитасига (522-контурли) кўрсатилган, ер ҳозиргача фермер хўжалиги балансида ва биз солиқларни ўз вақтида тўлаб турибмиз.

Ушбу фуқаролик ишидаги тўпланган ҳужжатлар, суд мажлисида сўралган, сўроқ қилинган даъвогарлар, жавобгарлар сўзлари билан танишсангиз, ғалати бир "йўл", яъни ғирромлик йўлини танлашганига гувоҳ бўласиз. Ва ҳар қанча ачинманг, ушбу йўлни кап-катта, эсли-ҳушли кишилар, ер учун, бугунги аграр сиёсатимизни юргизишга масъул бўлган мутахассислар - раҳбарлар танлагани ўз исботини топади. Шундай экан, нега биз ўз-ўзимизни алдаймиз? Бугун бир раҳбар ерни деҳқонга беради, эртамга раҳбар ўзгаради-ю ерни ундан тортиб олиб, бошқага беради. Икки ўртада ер жанжали, ер олди-бердиси, ҳар ким ўз ҳақлигини исботлаш учун, ҳатто пора беришлар, йиллаб тортишувлар... Энг хавфлиси, булар бари одамлар кўз ўнгида рўй беради. Бугун бировдан бир нарсани яшириш мушкул. Чунки ўз Мустақиллигимизга эришиб, ўз давлатимизни қургач, мулкка, меҳнатга нисбатан, қонунларга нисбатан муносабатларимиз тубдан ўзгараяпти. Ҳалол одам ҳеч қачон адолатсизликни кўтара олмайди.

— Югуришлар жонимга теккач, барига қўл силкиб, қўшни тумандан ер олиб ишласамчи, деган ўйга ҳам бордим, — дейди Мустафо Одилов. — Аниқ бир қарорга келолмай ўз ёғимга ўзим қовурилиб юрган кунларим эди. Туш кўрдим. Тушимда раҳматли бобом менга қовоқ уюб турибдилар. Гапирмайдилар. Гапиринг бобожон, деймaн. Ялинаман. Шунда бобом "Юрт безордан эл безор, сен юртингни ташлаб кетмоқчимисан, кетма, эрталаб тур-да, ерингга етти туп терак эк", дедилар. Кўрган тушимни яхшиликка йўйдим, ўзга тумандан ер оламан, деган ниятимдан қайтдим, вилоят адлия бошқармасига мурожаат этдим...

Юқорида таъкидлаганимиздек, шу бугунгача ўтган фурсат ичида фермер Мустафо Одиловнинг иродасини, тоқатини, аҳду паймонини ҳар томонлама синовдан ўтказди. Ва ниҳоят суднинг ҳал қилув қарори кучга кирди. Унда таъкидланадики, "Меҳнатобод" жамоа хўжалигининг 522 контурдаги ер майдони "Одилбобо" фермер хўжалигига олиб берилсин ва ушбу мажбурият жавобгар Ғиждувон туман ҳокимининг биринчи ўринбосари А.Раҳмонов зиммасига юклатилсин.

Шу ўринда қисқача изоҳ: Ғиждувон туман ҳокимининг биринчи ўринбосари А.Раҳмонов яқинда Шофиркон туман ҳокими этиб тайинланди. Шунинг учун "Одилбобо" фермер хўжалигига 522- контурдаги ерни олиб бериш мажбурияти суд ижрочиси зиммасига юклатилади... Шунингдек, суд "Меҳнатобод" жамоа хўжалигидан "Одилбобо" фермер хўжалиги фойдасига 7.351.500 сўм бой берилган фойда ва жавобгар Хайрулло Ғайбуллаевдан фермер Мустафо Одилов фойдасига 300.000 сўм маънавий зарар ундириш ҳақида қарор қабул қилди. Назаримда, бу билан ҳамма гап тамом, иш хамирдан қил суғургандай осонгина ҳал бўлди, дейишга ҳали эрта. Ушбу машмашанинг жароҳати фермер хўжалиги бошлиғи Мустафо Одиловнинг юрагидан ҳали-бери кетмайди. Туманда унга ўхшаган фермерлар анча-мунча топилади. Ғиждувон туманлараро фуқаролик судида кўрилиши зарур бўлган талай ишлар тўпланган.

— Нега бундай? — деб сўрайман судья Таваккал Хўжаевдан.

— Биласизми, — дейди у, - туманда фермерларни қоғозда қўллаб-қувватлашади, амалда эса, мана, кўриб турганингиздек, овoрагарчиликнинг чеки йўқ. Агар у расми, ҳокимми ёки фермерми — ўз бурчини, мажбуриятини вақтида виждонан бажарса, иш фақат илгари силжийди, Президентимиз айтганларидек, юртимиз обод бўлади, ватанимиз қудратига қудрат қўшилади. Шулар ҳақида ўйларканман, бугун ишлайман деган, тадбирли фермерларга тўсиқ бўлаётган раҳбарлар кимга ва нимага қарши тўсиқ бўлаётганликларини чуқурроқ ўйлаб кўрсалар, яхши бўларди...

Ҳа, бугун ҳар ким ўз фаолияти, қарашларини тубдан ўзгартирадиган вақт аллақачон етди. Вақт кутиб турмайди, кейин кеч бўлади.

Бугун зарига, зўрига ишонган эмас, қонунга суянган ютади.

Сўнгги сўз: Ғиждувон туманида кечаётган юқоридагидек воқеалар ҳақида (фермерларга нисбатан) биз, албатта, ўз якуний сўзимизни айтамиз.

Ражаббой РАУПОВ,
"Инсон ва қонун"нинг махсус мухбири

Оталар дейдики:

Инсонни халқ билан билимдан бошқа ҳеч нима боғлай олмайди. Кимки гуноҳларга ботган бўлса, улардан фақат билим орқали форйғ бўлиши мумкин.

* * *

Комил нарса ортиқчалик ҳамда, камчиликни қабул этмайди.

* * *

Миннат қилинган эҳсонни йўққа чиқаради.

* * *

Тенглик ҳукм сурган жойда соткин, алдамчи эҳтирослар, ғамғусса бўлмайди.

* * *

Нодонлик бедаво касалликдир.

* * *

Кичик нарсага эътиборсиз қарама, унинг ҳам фойдали ўрни бор.

* * *

Ҳаким ва олимлар ахлоқидан таълим олиш яхши хулққа ҳаёт бахш этади.

Жиноят процессида ўз манфаатларини ҳимоя қиладиган шахслар қаторига айбланувчилар ҳам кирадилар.

Шу ўринда бир савол туғилади: айбланувчи ким? У қандай процессуал ҳуқуқ ва мажбуриятлардан фойдаланади?

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 26-моддасида "Жиноят содир этилганликда айбланаётган ҳар бир шахснинг иши судда қонуний тартибда, ошкора кўриб чиқилиб, унинг айби аниқланмагунга қадар у айбдор ҳисобланмайди. Судда айбланаётган шахсга ўзини ҳимоя қилиш учун барча шароитлар таъминлаб берилади", деб кўрсатиб ўтилган.

Дарҳақиқат, шахс айбланувчи деб топилиши учун, унинг иши судда қонуний ошкора кўриб чиқилиб, далиллар билан асосланиб, ундан сўнггина у айбдор бўлса айбланувчи деб топилиши лозимдир.

Ҳуқуқий маърифат

АЙБЛАНУВЧИ КИМ?

Ўзбекистон республикаси Жиноят-процессуал Кодексининг 45-46-моддалари айбланувчи, айбланувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятларига бағишлангандир. 45-моддада таъкидланишича, "Айбланувчи Жиноят-процессуал Кодексда белгиланган тартибда айбланувчи тариқасида ишда иштирок этишга жалб қилиниши ҳақида қарор чиқарилган шахсдир.

Айбланувчи судда судланувчи деб, ҳукм чиқарилгандан кейин эса, маҳкум ёки оқланган шахс деб аталади".

Бизга маълумки, қонун ўз навбатида жиноят процесси иштирокчиларининг барчасига муайян ҳуқуқлар берган ва мажбуриятлар юклаган ҳолда жиноят судлов ишларини юритишда иштирок этаётган шахслар, муассасалар, ташкилотнинг ҳуқуқлари ва манфаатлари муҳофаза қилинишини таъминловчи процессуал кафолатларни, яъни усуллар, воситаларни белгилаб беради. Процесс иштирокчиларнинг, шу билан бирга айбланувчининг ҳам қонунда белгилаб қўйилган ҳуқуқ ва мажбуриятлари одил судловнинг кафолатлари ҳисобланади.

Одил судловнинг фаолиятини, одиллик, инсонпарварлик, қонунийлик тамойилларига асосланиб йўлга қўйишни таъминлаш борасида Президентимиз И.А.Каримов ҳам Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг 2-чақириқ 6-сессиясида сўзлаган маърузасида таъкидлаб ўтган эди.

Ушбу маърузада жиноий жазоларни либераллаштириш, шахсларни айбли деб топгандан сўнггина улар устидан жиноий иш қўзғатиш, айбланувчи шахсларга жазо тайинлашда жазо тайинлашнинг умумий асосларига асосланган ҳолда жазо тайинлаш, яъни унинг ушбу жиноятни нима учун содир қилди, шарт-шароитлари, ижтимоий хавфлилиги, оилавий шароити, айбланувчининг шахсини ўрганиб чиққан ҳолда жазо тайинлаш лозимлиги қайд қилинди.

Ушбу сессиядаги маърузадан сўнг "Жиноий жазоларни либераллаштириш муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят, Жиноят-процессуал кодекслари ҳамда Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига ўзгартиришлар ва қўшимчалар киритиш ҳақида" 2001 йил 29 августда Ўзбекистон Республикасининг қонуни қабул қилинди. Ушбу қонунда жиноят-процессуал кодексига ҳам бир қанча ўзгартириш ва қўшимчалар киритилган. Бу ўз навбатида, айбланувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятларига қаратилгандир.

Кодекснинг 46-моддасида айбланувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳақида сўз юритилган

> Айбланувчи суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суднинг ҳаракатлари ва қарорлари устидан шикоят бериш ҳуқуқига эга. Бу ҳуқуқ шунингдек, суриштирув органининг, тергов бўлинмаси бошлиғининг ҳаракатлари ва қарорларига нисбатан ҳам татбиқ этилади.
>
> **Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 46-модда, 16-банди**

бўлиб, юқоридаги қонунга асосан ушбу модданинг биринчи қисмига ўзгартириш ва қўшимча киритилди. Жумладан, "Айбланувчи: ўзининг нимада айбланаётганини билиши; ўзига қўйилган айблов юзасидан ва ишнинг бошқа ҳар қандай ҳолатлари бўйича кўрсатув ва тушунтириш бериш; ўз она тилидан ва таржимон хизматидан фойдаланиш; ҳимоячига эга бўлиш ва у билан холи учрашиш; ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилишни шахсан ўзи амалга ошириш; илтимоснома бериш ва рад этиш; далиллар тақдим қилиш, терговчи ёки суриштирувчининг рухсати билан тергов ҳаракатларида иштирок этиш; дастлабки тергов тамом бўлганидан сўнг ишнинг барча материаллари билан танишиб чиқиш ва ундан керакли маълумотларни ёзиб олиш; терговчи ёки прокурор томонидан жиноят ишининг тугатилганлигига эътироз билдириш ва суд муҳокамаси ўтказилишини талаб қилиш; ярашув тўғрисидаги ишлар бўйича биринчи инстанция ва апелляция инстанция судининг мажлисларида, суднинг рухсати билан эса — кассация ва назорат инстанцияси судининг мажлисларида иштирок этиши, суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суднинг ҳаракатлари ҳамда қарорлари устидан шикоятлар бериш; суд мажлисининг баённомаси билан танишиш ва у ҳақда ўз мулоҳазаларини билдириш; иш бўйича келтирилган протестлар, апелляция, кассация шикоятларидан хабардор бўлиш ва уларга нисбатан эътирозлар билдириш ҳуқуқига эга. Судланувчи охирги сўзи билан чиқиш ҳуқуқига эгадир".

Ушбу 46-модданинг 1-қисмидан келиб чиқиб, жиноят ишида айбланувчи тариқасида иштирок этишга жалб қилиш тўғрисида қарор чиқарган пайтдан бошлаб айбланувчи ўзига берилган процессуал ҳуқуқдан фойдаланади.

Айбланувчи процесс иштирокчиси сифатида тергов босқичида пайдо бўлади.

Бир вақтнинг ўзида у далил бўлувчи маълумотлар манбаи сифатида ва унга нисбатан эҳтиёт чоралари қонунда белгиланган бошқа процессуал мажбурлов чоралари қўлланилиши мумкин бўлган, шунингдек суд томонидан жазо қўлланилиши эҳтимоли тутилган шахс сифатида намоён бўлади. Шу боис айбланувчи процесснинг бошқа иштирокчилари орасида алоҳида ўрин тутади.

Айбланувчининг ҳуқуқлари маълум меъёрда судланувчи ва маҳкумга нисбатан тадбиқ этилади. Айбланувчининг процессуал ҳуқуқлари ҳажми жиноят процесси босқичига қараб турличадир. Бироқ процесснинг барча босқичларида айбланувчи жиноят-процессуал фаолият субъекти бўлиб, процесснинг боришига фаол таъсир кўрсатиш учун қонун унга кенг имкониятлар беради.

Айбланувчи, биз юқорида айтганимиздек, ярашув тўғрисидаги иши бўйича суднинг мажлисида иштирок этиши лозим.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексининг 66¹-**моддасида назарда тутилган жиноятларни оддий ҳолатда айбланувчи биринчи марта содир этган бўлиб, у ўз айбига иқрор бўлса, жабрланувчи билан ярашса ва етказилган зарарни бартараф этса, жиноий жавобгарликдан озод этилади.**

Қонун айбланувчининг зиммасига бир қатор мажбуриятлар юклайдики, улар қуйидагилардан иборатдир. Айбланувчи, суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суднинг чақирувига биноан ҳозир бўлиши, дастлабки тергов ва суд муҳокамасида иштирок этишдан бош тортмаслиги; далилларни йўқ қилиш, сохталаштириш, гувоҳларни кўндиришга уриниш ва бошқа қонунга хилоф ҳаракатлар билан ҳақиқатни аниқлашга тўсқинлик қилмаслиги; ўзига нисбатан танлаган эҳтиёт чорасидан келиб чиқадиган талабларни бажариши; терговчининг гувоҳлантириш, эксперт текшируви учун намуналар олиш, экспертиза ўтказиш учун тиббий муассаса ҳақидаги суриштирувчи, терговчи, прокурорнинг қарорлари ва суднинг ажримлари ҳамда Жиноят-процессуал Кодексида назарда тутилган бошқа процессуал қарорлар ижро этилишига тўсқинлик қилмаслиги; ишнинг терговчи ва суд мажлиси вақтида тартибга риоя этиши шарт.

Айбланувчи зиммасига кўрсатув бериш, шунингдек ўзининг айбдор эмаслигини ёки ишнинг бошқа бирор ҳолатларини исботлаш мажбурияти юкланиши мумкин эмас.

Хулоса қилиб айтганда, ЖПКда айбланувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари анча батафсил баён этилган.

Саломат НИЁЗОВА,
адвокат

Адлия тизими

ХОРАЗМ

Вилоят адлия бошқармасининг тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш ва ҳимоя қилиш бўлими йилнинг ўтган ойларида тадбиркорлик субъектларининг манфаатлари ҳамда бузилган ҳуқуқларини ҳимоя қилиш мақсадида хўжалик ва фуқаролик судларига 36 та даъво аризаси йўллади.

Уларда етказилган 45,8 миллион сўмлик зиённи қоплаш масаласи кўтарилди. Судлар ҳозиргача 17 та аризани мазмунан ҳал қилди. Қолган 19 та ариза тегишли тартибда қараб чиқилаяпти. Шунингдек, хўжалик ташкилотлари 62 минг 431 та ички хўжалик шартномаларининг ҳуқуқий мазмун ва мақоми таҳлил этилди. Шартнома ҳужжатларини расмийлаштириш борасидаги йўл-йўриқлар, қонунчилик талаблари вилоят туманларида фаолият кўрсатаётган намунавий ширкат хўжаликлари мутасаддилари иштирокида ўтказилган семинар машғулотларида батафсил тушунтириб берилди.

Савол беринг!

Уни хат ҳамда 133-70-65, 132-14-18 рақамли телефонлар орқали кутамиз.

Ҳурматли таҳририят!
Газетангиз орқали ўзимни қизиқтирган бир нечта саволларга жавоб беришингизни илтимос қиламан.
Сизларга олдиндан миннатдорчилик билдириб,

Нилуфар МУРОДОВА,
Жиззах вилояти Ғаллаорол тумани,
Д. Йўлдошев номидаги ширкат хўжалиги

— Икки нафар фарзандим бор, ишсизман, корхонага иш сўраб мурожаат этган эдим. Лекин бўш ўрин бўлса-да, рад этишди. Шу ҳолат юзасидан шикоят қилиш ҳуқуқим борми?

— Агар сиз корхонага ёзма равишда мурожаат этган бўлсангиз, МКнинг 78-моддасининг учинчи қисми иш берувчи зиммасига ишга қабул қилиш рад этилган тақдирда ходимнинг талаби билан, сабабини асослаб уч кунлик муддат ичида ёзма жавоб бериши керак. Ишга кирувчи рад этиш сабабларидан қатъий назар, иш берувчидан бундай рад этиш сабаблари асосланган ёзма жавоб беришни талаб қилиш ҳуқуқига эга. Сизнинг қарамоғингизда ёш болалар борлиги муносабати билан ишга қабул қилиш рад этилгани ғайриқонунийдир, корхонанинг юқори турувчи ташкилотига ва судга шикоят қилишингиз мумкин.

— Ишга қабул қилишда қандай ҳужжатлар талаб қилинади?

Ишга қабул қилиш вақтида талаб қилинадиган ҳужжатларнинг рўйхати МКнинг 80-моддасида кўрсатилган. Хусусан, ишга кираётган шахс:

— паспорт ёки унинг ўрнини босадиган бошқа ҳужжатни, 16 ёшгача бўлган шахслар туғилганлик тўғрисида гувоҳнома ва турар жойидан маълумотнома;

— меҳнат дафтарчасини, биринчи марта ишга кираётган шахслар бундан мустасно, ўриндошлик асосида ишга кираётган шахслар меҳнат дафтарчаси ўрнига асосий иш жойидан олинган маълумотнома;

— ҳарбий хизматга мажбурлар ёки чақирилувчилар тегишинча ҳарбий билетини, ёки ҳарбий ҳисобда турганлик тўғрисидаги гувоҳномани;

— қонун ҳужжатларига мувофиқ махсус маълумотга ўрта ёки олий ўқув юртини тамомлаганлик тўғрисида диплом ёхуд диплом иловасини, ёхуд мазкур ишни бажариш ҳуқуқини берадиган гувоҳномани тақдим этишга мажбур.

— Ишга қабул қилиш қандай расмийлаштирилади?

— МКнинг 82-моддасининг биринчи қисмига мувофиқ, ишга қабул қилиш барча ҳолларда иш берувчининг буйруғи билан расмийлаштирилади. Ходим билан тузилган меҳнат шартномаси буйруқ чиқариш учун асос бўлади. Меҳнат шартномаси ёзма шаклда тузилади ва ходим ишга қабул қилиш ҳуқуқига эга бўлган мансабдор шахснинг имзоси билан тасдиқланиб, сана кўрсатиб қўйилади, мансабдор шахснинг имзосини ҳақиқийлиги ва қонунийлигини тасдиқлайдиган, корхона муҳри билан тасдиқланади.

— Ишга қабул қилишда меҳнат шартномаси тузилган бўлса, ариза берилган бўлмаса, буйруқ чиқариш мумкинми?

Амалдаги қонун ҳужжатлари ходим томонидан ишга қабул қилиш тўғрисида ёзма ариза берилишини назарда тутмайди, буйруқ чиқарилиши учун ариза эмас балки ходим билан тузилган меҳнат шартномаси асос бўлади.

— Ишга қабул қилишда ўриндошлик деганда нимани англашилади?.

— Ўриндошлик ходим томонидан ўзининг асосий ишидан ташқари мунтазам ҳақ тўланадиган, бошқа ишни асосий ишдан бўш вақтида меҳнат шартномаси шартларига асосан ишни бажаришга айтилади.

Диққат, янги рукн: *ҳуқуқий саводхонлик сари*

ҲУҚУҚИЙ ОНГ ВА ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТ

Халқимиз эркин ҳуқуқий демократик давлат барпо этиш сари интилмоқда. Ҳозирги пайтда ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида олиб борилаётган ислоҳотлар шу мақсадни амалга оширишга йўналтирилган. Бу борада жамиятдаги ижтимоий-ҳуқуқий фаолликнинг зарурий шартлари бўлган демократик тамойилларни фуқаролар онгига чуқурроқ сингдириш ҳам муҳим аҳамият касб этади. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, бугунги кунда ҳар бир фуқаро ҳақиқий ватанпарварликни намойиш этиши, ислоҳотларнинг фаол қатнашчиси ва демократик ўзгаришларнинг бевосита ижрочиси бўлмоғи зарур. Бунинг учун эса ҳар бир киши ҳуқуқини билиши ва уни қонуний ҳимоя қила олиш талаб этилади.

Истиқлол йиллари ҳуқуқий тарбия, ҳуқуқий таълим ва ҳуқуқий маданиятга бўлган муносабат тубдан ўзгарди. Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш давлатимиз сиёсатининг асосий йўналишига айланди. 1997 йилнинг 20 майида Президентимиз Ислом Каримовнинг ҳуқуқшунос олимлар, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари раҳбарлари ва оммавий ахборот воситалари билан долзарб ҳуқуқий муаммолар хусусида ўтказган учрашуви мазкур йўналишдаги ишларни янги босқичга кўтарди, десак, асло муболаға бўлмайди.

Президентимизнинг 1997 йил 25 июнда эълон қилинган "Ҳуқуқий тарбияни яхшилаш, аҳолининг ҳуқуқий маданияти даражасини юксалтириш, ҳуқуқшунос кадрларни тайёрлаш тизимини такомиллаштириш, жамоатчилик фикрини ўрганиш ишини яхшилаш ҳақида"ги Фармони ҳам ҳаётимизда муҳим воқеа бўлди. Шунингдек, Олий Мажлиснинг 1997 йил 29 августдаги "Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш Миллий дастури тўғрисида"ги, Вазирлар Маҳкамасининг 1997 йил 10 июлда "Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги тизимида фуқароларнинг қонунчилик бузилиши юзасидан шикоят ва аризаларни кўриб чиқиш бошқармасини тузиш тўғрисида", 1997 йил 21 июлда "Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги қошида юристлар малакасини ошириш марказини ташкил этиш тўғрисида", 1997 йил 22 июлда "Ҳуқуқий маърифат тарғиботи марказини ташкил қилиш ва ҳуқуқий адабиётларни аҳолига етказиб беришни йўлга қўйиш тўғрисида" қарорлари қабул қилинди.

Мазкур Фармон ва қарорларда белгиланган вазифаларни бажариш, аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданияти даражасини юксалтириш, фуқароларнинг ҳуқуқий саводхонлигини оширишга кўмаклашиш мақсадида таҳририят миллий дастур асосида қисқача юридик луғат бўйича мунтазам равишда маълумот бериб боришни режалаштирди.

Ҳуқуқий онг —

бу одамларнинг ҳуқуқларидан шунчаки хабардорлиги, қонунларни билишгина эмас, балки қонунларга риоя этиш ва уларни бажаришга тайёргарлик, қонунга итоаткорлик, ҳуқуқни ва одил судловни ҳурмат қилишдир.

Маданият тушунчаси: 1) жамиятнинг ишлаб чиқариш, ижтимоий ва маънавий ҳаётида қўлга киритилган ютуқлари мажмуи; 2) бирор ижтимоий гуруҳ, синф ёки халқнинг маълум даврда қўлга киритилган шундай ютуқлари даражаси; 3) ўқимишлилик, таълим-тарбия кўрганлик, зиёлилик, маърифат ҳамда турмушнинг маърифатли киши эҳтиёжларига мос келадиган шароитлари йиғиндиси каби маънолари орқали изоҳланади.

Ҳуқуқий маданият

— жамият ва давлат тараққиётининг ҳозирги ҳолати ҳуқуқий муносабатлар иштирокчиларининг ҳуқуқий маданияти ҳамда ҳуқуқий саводхонлигини ҳар томонлама оширишни талаб қилмоқда. Ҳуқуқий маданият ҳуқуқий билим, ҳуқуқий эътиқод ва изчил амалий фаолият мажмуи сифатида жамият ва давлат олдида турган вазифаларнинг муваффақиятли ҳал этилишини таъминлайди. Ҳуқуқий маданият Ўзбекистонда Конституция ва қонунлар билангина эмас, балки халқнинг ўз онги, унинг маънавий-ахлоқий дунёқараши ва ҳуқуқий тажрибаси, меҳр-шафқати билан ҳам мустаҳкамланади.

Айбсизлик презумпцияси —

ҳуқуқда муҳим демократик қоида бўлиб, бу қоидага мувофиқ бирон шахснинг суд ҳукми бўлмай туриб, айбдор деб топилиши ва жиноий жазога тортилиши мумкин эмас (Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 26-моддаси). Ҳар бир айбланувчи (судланувчи)нинг айби судда рад қилиб бўлмайдиган далиллар билан исбот этилиши лозим. Айблов ҳукми тахминларга асосланмасдан, у судланувчининг жиноят қилишида айбли эканлиги исботланган тақдирдагина чиқарилади. Айбни исбот қилиш давлат органларининг вазифасидир, уни айбланувчи (судланувчи) зиммасига юклаб бўлмайди. Айбланувчининг кўрсатув бериш-бермаслиги унинг мажбурияти эмас, балки ҳуқуқидир. Айбсизлик презумпцияси фуқаро ҳуқуқларини муҳофаза қилишни таъминлайди, асоссиз айблаш ва ҳукм чиқаришни истисно қилади (ЖПК 23-модда).

Амнистия —

жиноят содир этган шахсларни тўла ёки қисман жазодан озод қилиш ёки уни енгил жазо билан алмаштириш тўғрисидаги олий ҳокимият акти. Амнистия жазони ўтаган шахслар зиммасидан судланганликни олиб ташлаш, шунингдек, маъмурий ёки интизомий ножўя ҳаракат содир этган шахсларни тегишли жазолардан озод қилишни ҳам кўзда тутиши мумкин. Агар Амнистия акти содир этилган жиноят учун жазони бекор қилса, (ЖПК 84-модда, 2-бандига мувофиқ) жиноят иши қўзғатилмайди ёки қўзғатилган иш тугатилиши керак. Амнистия ўта хавфли жиноят содир этган шахсларга, қайта-қайта жиноят қилувчи рецидивистларга, шунингдек, жазони ўтаётган даврида режим-қоидани бузувчи шахсларга қўлланилмайди. Амнистия акти норматив характерда бўлиб, унга дахлдор ва одатда шу актнинг кучга кирган вақтигача жиноят содир этган барча шахсларга нисбатан жорий қилинади. Амнистия актини қўлланиш чегараси унинг матнида кўрсатилган бўлади. Амнистия актини қабул қилиш ҳуқуқи Ўзбекистон Республикасининг Президенти ва Республика Олий Мажлиси ваколатига киради. Амнистияни кечирим беришдан фарқлаш керак. Кечирим акти бирон-бир шахсни жазодан озод қилиш ёки унинг зиммасидан судланганликни олиб ташлаш тўғрисида чиқарилади.

Жазо —

жиноят содир этишда айбдор бўлган шахсларга нисбатан суд томонидан қўлланиладиган давлат мажбурлов чораси. Жамиятда жазо жиноятчиликка қарши курашда зарур, лекин у асосий эмас, ёрдамчи восита ҳисобланади. Жазо давлат мажбурлов чораси сифатида жиноят қонунида белгиланади. Жазо қатъий равишда шахсга тааллуқлидир. Жазо фақат суд ҳукми билан қонунга мувофиқ давлат номидан тайинланади.

Рукн учун масъул:
Собиржон ЭРГАШЕВ

Таҳрирсиз мактуб

ЖОНГА ЖОНДОШ(ми?) ЯХШИ ОДАМЛАР

Ҳурматли таҳририят ходимлари!

Мен Навоий вилояти, Навоий туманидаги К.Раҳимов номидаги жамоа хўжалигида яшайман. 1983 йилда ўн тўққиз ёшимда Ашуров Ражаб билан турмуш қурдим ва ҳозир беш нафар фарзандим бор. Турмуш ўртоғим билан 1990 йилгача аҳил яшадик. Шундан кейин эрим ўзгара бошлади. Раҳимова Зулайҳо исмли бир болали аёл билан яқин муносабатда бўла бошлади ва 1991 йил 17 мартда улар фарзандли ҳам бўлишди. (Исмини Назокат қўйишди). Бу ширин турмушимизнинг бузила бошлаганидан дарак эди. Аммо мен барибир яшайвердим. Ахир, фарзандларим катта бўляпти, эрим болаларини кўриб, эсини йиғиб олар, деган андиша билан юравердим. 1994 йил эски шаҳардан ҳовли сотиб олдик ва у ерда 6 (олти) хоналик уй қуриб, таъмирладик. Бу ҳовли хўжайинимнинг опаси Ашурова Гулбибининг ўғли номига расмийлаштирилиб, эрим ҳозир у ерда иккинчи хотини билан яшаб келмоқда. Бу орада 1996 йил бир чойхонани сотиб олдик ва у ерда ҳам 4 хонали уй қурдик. Бу уй ҳам эримнинг опаси Ашурова Нурбиби номига ўтказилди. Кейин ўзимиз ўтирган ҳовлини қайта таъмирладик. Бу уй ҳам тўрт хонадан иборат. Шу ўтирган ҳовлимизнинг орқа тарафидаги аввал пахта экилган жойдан ер олиб, ўғилларимизга атаб, яна қурилиш бошладик. 2000 йилда 10 хонали уй бино қилинди. Хўжайиним "бу уйни акам қурган, сен қурганинг йўқ" деб, уйни кимнинг номига расмийлаштирганини айтмаяпти. Шунча қурилишлар натижасида эса мен соғлиғимдан ажралиб қолган эдим. Турмуш ўртоғим эса соғлиғимга эътибор бермай, акасининг номига ер олиб, 2001 йилда икки қаватли иморат солди. Бундан ташқари, хўжайинимнинг бировлар номига очган бир нечта ресторан, бар, чойхоналари ҳам бор. Уй масаласида жанжаллашиб қолиб, қаерга мурожаат қилмай, барибир ижобий жавоб ололмайман.

Эримнинг менга ва болаларимга берган азоблари жон-жонимиздан ўтиб кетган, у бесабаб жанжал қидиради, бизни уради. Устига-устак, икки марта операция қилиндим.

Шунча азобларга чидаб, болаларимнинг келажагини ўйлаб яшаб келаётган эдим. Хўжайинимнинг ёши ўтган сари босилиб қолар, деган умид ҳиси кучлилик қилаётганди. Лекин қанча-дан-қанча меҳнатим синган уйларнинг ҳаммасини қариндошлари номига расмийлаштириб, мени беш нафар фарзандим билан уйдан ҳайдаяпти. Битта икки хонали уйни менинг номимга расмийлаштирган экан, бундан хабарим йўқ эди, шу уйга ҳам қўймаяпти. Эримнинг айтишича, ўша менинг номимга олинган икки хоналик уйнинг фақатгина бир хонасини менга берармиш-да, бир хонасида иккинчи хотини билан яшармиш.

Мен ҳозир 2-гуруҳ ногиронлиги нафақаси билан беш боламни боқяпман.

Ҳурматли таҳририят!

Мен ва фарзандларим илтимос қилиб, шуни сўраймизки, ўзимиз не меҳнату машаққатларда қурган ҳовлимизда қолишимизга (унда 16 хона бор) ёрдам беришингизни сўраймиз.

Мавлуда АШУРОВА,
Навоий тумани К.Раҳимов номидаги жамоа хўжалиги

ТАҲРИРИЯТДАН:
Мазкур таҳрирсиз мактубда кўтарилган масала ҳар биримизни ўйга солмай қолмайди.
Лекин бу — бир томоннинг фикри эканлигини унутмаслигимиз лозим. Шундай экан, биз иккинчи томоннинг фикрларини кутамиз.

Оталар дейдики:

Хайр-саховат ҳам мардлик саналади.

* * *

Ҳар бир инсоннинг қадр-қиймати ўз ишини қойил қилиб бажаришида.

* * *

Ростгўйлик лаззатини тотмаган ёки лаззатини билса ҳам, тотишни истамаган киши уни севмайди.

* * *

Ёлғончилик кишини адолатдан юз ўгиртиради: у зулм, ёлғон гувоҳлик, омонатга хиёнат, бошқалар мулкни ҳийла билан ўзлаштириш, ўғрилик ва халқларнинг бузилишига сабаб бўладиган бошқа ёмон хулқларини кишига яхши қилиб кўрсатади.

Жаҳон тажрибаси

ГЕРМАНИЯ СУД ТИЗИМИ

Суд ҳукми устидан апелляцион тартибда шикоят қилиш

Агар ГФР қонунчилик жараёнига назар ташласак, ҳали қонуний кучга кириб улгурмаган суд ҳукми устидан икки хил — апелляцион ва тафтиш тартибида шикоят қилиш амалга жорий этилганини кўрамиз.

Хўш, суд ҳукми устидан апелляцион тартибда шикоят қандай амалга оширилади?

Германиянинг амалдаги жиноят — процессуал қонунчилигига кўра, фақат ҳудудий якка тартибдаги судлар ҳамда шаффенлар ҳудудий судлари ҳукмлари устидан апелляцион тартибда шикоят қилиши мумкин.

Шу билан бирга Германияда яқинда жорий этилган қонунга кўра, агар юқорида қайд этилган судлар арзимаган миқдорда пул жаримаси солиш тўғрисида ҳукм чиқарган бўлса, бундай вазиятда апелляцион тартибда шикоят қилишга ўрин қолмайди.

Суд ҳукми устидан апелляцион тартибдаги шикоятлар асосан жиноят бўйича ҳудудий судларнинг кичик ва катта судларида кўриб чиқилади.

Хўш, суд ҳукми устидан кимлар апелляцион тартибда шикоят қилиш ҳуқуқига эга?

Аввало шуни айтиш кераккки, бу ҳам амалдаги жиноят процессуал қонунида аниқ белгиланган. Жумладан, суд ҳукмлари устидан апелляцион тартибда прокурор, судланувчи, унинг ҳимоячиси, судланувчининг қонуний вакили, хусусий айбловчи, айбловчининг ҳамроҳи, фуқаровий жавобгар шахслар шикоят қилиш ҳуқуқига эга.

Албатта, апелляцион тартибдаги шикоятлар суд ҳукми эълон қилингач, бир ҳафта ичида жиноий иш тўлалигича, хат асосида ёки суд протоколига киритилиши шарти билан оғзаки тарзда кўриб чиқиш учун суднинг биринчи инстанциясига берилиши керак.

Яна шуни айтиш керакки, апелляцион шикоятни буткул асосли қилиб ёзиш талаб қилинмайди. Яъни шикоят суд ҳукмидаги айрим бандлар билан ҳам чекланиши мумкин. Бундай вазиятда фақат ҳукмнинг шикоятда қайд этилган бандигина қайта кўриб чиқилади.

Агар апелляцион тартибдаги шикоятда ҳукмнинг бирон-бир банди кўрсатилмаган бўлса, унда ҳукм тўла ҳолда қайта кўриб чиқилади.

Германия Жиноят Кодексининг 324-бандига кўра, апелляцион тартибдаги шикоят бўйича ишни кўриб чиқиш судья-маърузачининг нутқи билан бошланади. Бу жараёнга судга чақирилган гувоҳлар иштирок этиши мумкин. Яна шуни айтиш жоизки, биринчи инстанция суд ҳукми аҳамиятга молик бўлса, ошкор этилади.

Агар прокурор, ҳимоячи ва судланувчи қатъий талаб қилмаса, ҳукмнинг асоси ошкор этилмаслиги ҳам мумкин. Шундан сўнг судланувчи сўроқ қилинади ва суд тергови ўтказилади.

Суд ишни апелляцион тартибда қайта кўриб чиққач, қуйидаги қарорлардан бирини қабул қилиш керак: шикоятга сабаб бўлган суд ҳукмини ўзгартириш ва ишни ҳаракатдан тўхтатиш; шикоятни асоссиз даъво сифатида рад этиш; ўзгартириш ва ишни қайта кўриб чиқиш учун биринчи инстанцияга қайтариш; шикоятни асоссиз даъво сифатида рад этиш ва ҳукмни ўз кучида қолдириш; шикоят қилинган ҳукмни бекор қилиш ва мазкур иш юзасидан бошқа ҳукм чиқариш.

Шуни айтиш керакки, Германия суд амалиётида аксарият ҳолларда апелляцион судлар шикоят қилинган ҳукмни бекор қилиб, иш юзасидан янги ҳукм чиқариши кузатилади.

Аммо жиноят ишини апелляция тартибида қайта кўриб чиқиш Германия жиноят ишлари жараёнида жиддий танқидга сабаб бўлмоқда. Албатта, бу бежиз эмас. Апелляциянинг асосий камчилиги жиноий ишнинг тўлалигича иккинчи инстанцияда кўрилишида деб баҳоланмоқда.

Бу энг аввало, далилларнинг сифати ва уларни текширишда шарт-шароитларни эскириши билан боғлиқ. Нега деганда, вақт ўтиши билан судланувчи ва гувоҳларнинг илгари берган кўрсатмалари ўзининг аҳамиятини йўқотиши мумкин. Воқеа юз берган жой ҳам бутунлай ўзгариб кетиши ҳеч гап эмас. Алоҳида далиллар эса умуман эскириб кетади. Апелляцион судларда асосан ёзма далиллардан кенг фойданилади, бу — яхши, лекин ўз навбатида оғзаки ва бевосита иш юритишга зарар етказади.

Назария ва амалиётда шу ҳол кўп кузатилганки, биринчи инстанция судида иш кўриб чиқилгач, далиллар, айблов ва ҳимоя позицияси, тергов натижалари, исботлаш тартиби ошкор бўлади. Бу ҳол ўз навбатида турли хил суиистеъмолчиликка, далилларни чалғитиш, охир-оқибат, айбдор айбсиз, айбсиз эса айбдор бўлиб қолишига олиб келади.

Шу билан бирга манфаатдор шахслар ишни қайта кўриш жараёнига кучли таъсир ўтказиб, ҳақиқатни рўёбга чиқишига қаршилик кўрсатишади. Апелляцион суд эса аксарият ҳолларда бундай хуружларга қарши тура олмайди. Иккинчи томондан эса, гувоҳларга ҳам кучли босим ўтказилади. Оқибатда улар ҳаққоний кўрсатма беришмайди, бунга хотиралари сусайиб қолганини рўкач қилишади. Баъзан шундай ҳоллар ҳам бўладики, кутилмаган бўҳтон таъсирида гувоҳлар умуман кўрсатма беришмайди.

Бундай пайтда судланувчи асосий айбни назардан соқит қилиб, жиноятга дахлдор унчалик аҳамиятга эга бўлмаган далилларни тан олишга ҳаракат қилади.

Охир-оқибат қаттиқ қаршиликка дуч келган апелляцион судлар жазони енгиллаштириш ёки ишни ҳаракатдан тўхтатиш учун фақат ҳукм тўғрисидаги саволларни муҳокама қилишга мажбур бўлади.

Шундан келиб чиқиб айтиш жоизки, суд ҳукмлари устидан апелляцион тартибда шикоят қилиш институти моҳият-эътибори билан ҳудудий суд ва шаффен судлари фаолиятига салбий таъсир қилади.

Хулоса қилиб айтганда, Германия назария ва амалиётида кенг тарқалган фикрларга кўра, апелляцион тартибда жиноят ишини биринчи инстанцияда қайта кўриб чиқиш мақсадга мувофиқ йўл ҳисобланмайди. Апелляция ишни холис баҳолай олмайди, аксарият ҳолларда у фойдасиз саналади.

Ҳуқуқшунос Эркин АБДУЛЛАЕВ
тайёрлади

КОМПЬЮТЕР ЖИНОЯТЛАРИ

Биз XXI асрда яшаяпмиз. Янги юз йилликда тараққиёт шунчалик тез ривожланмоқдаки, баъзан дунёда рўй бераётган воқеа-ҳодисаларни идрок этишга ҳам улгуриш қийин кечади.

Ҳар бир дақиқада сайёрамизнинг турли бурчакларида ўзгаришлар, янгиланишлар ва кутилмаган воқеа-ҳодисалар содир бўлади. Ҳар бир кунимиз кучли ахборот оқими остида кечмоқда. Ахборот оқими бизни уй, ишхона ва таътилда таъқиб этади. Бир сўз билан айтганда, бугунги кунда инсон ахборот таъсиридан ҳоли фаолият юрита олмайди. Ҳаётни англаш, уни ўрганиш ахборотларни йиғиш ва ўзлаштириш орқали кечади. Инсоннинг тафаккур, билим даражаси ҳам ўзлаштирилган ахборотларнинг меъёри билан белгиланади.

Ахборот асри деб эътироф этилган XXI асрда ҳаётимизга “Интернет”, электрон почта, уяли алоқа воситалари кенг миқёсда кириб келмоқда. Бундан беш йил илгари “Интернет” кўпчилик учун ушалмайдиган орзудек туюлган бўлса, бугунги кунга келиб у оддий воқеага айланиб бормоқда.

Умуман айтганда, “Интернет”нинг имкониятлари жуда катта. Ундан истаганча маълумот (ахборот) олиш, бир зумда дунёнинг у бурчагидан туриб, бу бурчагига хат юбориш, олимлар, дўстларимиз, яқин қариндошларимиз билан бевосита мулоқот олиб боришимиз мумкин (chat орқали).

Шу билан бирга “Интернет” орқали масофадан ўқитиш кенг йўлга қўйилмоқда ва ривожлантирилмоқда. Тасаввур қилингки, сиз хоҳлаган вақтингиз, хоҳлаган жойингизда (ишда, уйда, фазода) зарур маълумотларни олишингиз мумкин.

“Интернет”да дунёдаги йирик ахборот агентликларининг Web сайтлари мавжуд. Мазкур сайтдаги маълумотлар ҳар дақиқада янгиланиб, тўлдирилиб турилади. Сиз бу “сайт”лардан энг сўнгги маълумот, янгиликларни олишингиз мумкин.

Яна шуни айтиш керакки, жаҳондаги кўзга кўринган банклар йирик пул операцияларини “Интернет” тармоғи орқали амалга оширади, бир-бирлари билан ҳамкорликда иш олиб боради. Умуман олганда, “Интернет”нинг ижобий томонлари чексиз. Шу билан бирга унинг ўзига яраша салбий томонлари ҳам йўқ эмас.

Шулардан бири “Интернет” тармоғидан фойдаланувчиларга электрон почта (e mail:)лари орқали вирус тарқатиб юборишдир.

Хўш, вирус ўзи нима?

Бу компьютер технологияларини ишдан чиқаришга мўлжалланган ва дастурчилар томонидан махсус ишлаб чиқилган программалардир. Бунга мисол қилиб, 2001 йилда жаҳон оммасини ларзага солган “I Love you” (мен сени севаман), 2001 йилда эса “red flame” (қизил аланга) вирусларини мисол сифатида келтириш мумкин.

“I Love you” вируси дунёнинг бир қатор мамлакатларига тарқалиб, “Интернет” тармоғига уланган аксарият шахсий компьютерлар, ҳатто банклардаги махсус ҳимоя воситаси ўрнатилган компьютерларга ҳам сезиларли зарар етказди. Бу вирусни бартараф этиш жаҳон оммасига 10 млрд. АҚШ долларига тушди.

Иккинчи бир — “Red flame” вируси эса “Windows” операция тизимининг камчилигини топиб ишланган бўлиб, дунёдаги шу операция тизими ўрнатилган 300000 яқин компьютерларни ишдан чиқарди.

Шундан келиб чиқиб айтадиган бўлсак, бугунги кунда компьютер (маълумот) жиноятларига қарши кураш муаммосини ҳал этиш аксарият давлатлар олдидаги муҳим вазифалардан бири ҳисобланади. Ҳатто Европа Иттифоқида компьютер жиноятларига қарши курашга қаратилган бир қатор тавсияномалар ишлаб чиқилгани ҳам шу фикрдан далолат беради. Бундан кўзланган мақсад давлатлар ўзаро келишилган ҳолда жиноий-ҳуқуқий ва жиноят процессуал қонунчилигига ўзгартириш киритишдан иборатдир.

Шуни айтиш керакки, аксарият Европа давлатлари жамиятда компьютер жиноят хавфи пайдо бўлиши билан унга қарши ҳал қилувчи кураш бошлашди. Масалан, Нидерландияда Жиноят Кодекси ва Жиноят-процессуал Кодексига ўзгартириш киритишга аниқ тавсиялар берадиган компьютер жиноятлари Маслаҳат Кенгаши ташкил қилинди. Бу маслаҳат Кенгаши компьютер жиноятларига аниқлик киритмади, лекин у компьютер жиноятларининг аниқ таснифини ишлаб чиқди.

Иккинчи томондан, компьютер жиноятлари билан боғлиқ барча ҳодисаларни рўйхатга олиш билан шуғулланувчи ПРБ (Полиция разведка бошқармаси) бу борадаги жиноятни аниқлашда қуйидагилардан фойдаланади: бу ҳаракат зарарли ва компьютер билан боғлиқ мосламаларга мутаносиб ҳолда маълумотларни тўплаш ва бериб юборишдир. ПРБ компьютер жиноятлари ўртасидаги фарқларни кўрсатиб ўтади. Булар бирида компьютер жиноятнинг объекти ҳисобланса, иккинчисида компьютер жиноятининг қуроли ҳисобланади.

Компьютер жиноятлари икки хил — тор ва кенг маънодаги тушунчалардан иборатдир. Тор маънода, компьютер ёки бошқа автоматик қурилма ёрдамисиз содир этиб бўлмайдиган жиноятлар киради. Кенг маънода эса компьютер ёки автоматик қурилмалардан объект ёки қурол сифатида фойдаланиб жиноят содир этишга айтилади.

1993 йилда Нидерландия ҳукумати Жиноят Кодексини янги таркиблар билан тўлдирувчи компьютер жиноятлари тўғрисида қонун қабул қилди. Унга қуйидаги тўлдиришлар киритилди: компьютер тармоғига ноқонуний кириш (138 а модда (1); маълумотларнинг ноқонуний кўчирилиши (138-модда (2); компьютер тўсқинлиги (350а модда (1), 350b (1), вируслар тарқатиш (350а модда (3), (350b); компьютер фирибгарлиги (273 модда (2); сир сақланиши лозим бўлган маълумотларни ошкор қилиш (317, 318-моддалар); ахборот алоқаларини ноқонуний (эшитиш, кўчириш) ёзиш; хизмат ташкилотларини алдаш орқали ўғрилик (362-модда) ва бошқалар.

Буюк Британияда ҳам 1990 йилнинг август ойидан бошлаб **“Компьютерларни суиистеъмол қилиш тўғрисида”**ги қонун кучга кирди. Бу қонуннинг асосий хусусияти шундаки, агар қандайдир компьютер жиноятлари гуруҳи Буюк Британия ҳудудига кирган тақдирда жиноят шу давлат ҳудудида содир этилган деб топилади.

Франция Жиноят Кодекси ҳам компьютер жиноятларига қарши бўлган бир қатор моддаларни ўз ичига олади. Уларнинг таркибига ЭҲМ фаолиятига тажовуз ҳам киради.

Бундан ташқари қонунда қайд этилган талабларга амал қилмай туриб, ишлатилган маълумотларни автоматлашган таъмирлаш тўғрисида кўрсатма бериш ёки амалга ошириш (226-16 модда);

— маълумотлар хавфсизлигини таъминлаш учун керак бўлган барча чораларни кўрмасдан туриб, шу маълумотларни таъминлаш тўғрисида кўрсатма бериш ва амалга ошириш (226-17 модда);

— қонунга зид бўлган йўл билан маълумотларни йиғиш ва таъминлаш (228-18 модда);

— қонунда ман этилган маълумотларни ЭҲМ хотирасида сақлаш ёки киритиш (226-19 модда);

— қонунда кўрсатилган муддатдан ташқари маълум бир маълумотларни сақлаш (226-20 модда) ва бошқалар;

Ўзбекистон Республикасида 1994 йилда қабул қилинган Жиноят Кодексида ҳам компьютер жиноятлари учун жазо белгиланган. Бу ахборотлаштириш қоидаларини бузиш деб номланган 174-моддадир. Бу модданинг иккинчи қисмида компьютер жиноятлари учун жазолар белгиланган. Бу моддада қуйидагилар алоҳида қайд этилган: **компьютер тизимида сақланаётган маълумотлар ёки дастурларни ўзгартириш мақсадида тегишли рухсатсиз компьютер вируслари ёки дастурларини ишлаб чиқиш ва тарқатиш, шунингдек, рухсати бўлмаган ҳолда ахборот тизимларидан фойдаланиш, маълумотларнинг бузиб олиб ташланиши, йўқ қилиб юборилиши** каби ҳолатлар учун жиноий жазо белгиланган. Албатта, кун сайин “Интернет” ва компюьер технологияларидан фойдаланувчилар сони ортиб бораётган, ахборот асри деб аталган XXI асрда Ўзбекистон давлати учун бу модданинг ўзи етарли эмас.

Шунинг учун мамлакатимизда компьютер жиноятлари тўғрисида қонун қабул қилиб, Жиноят Кодексини янги жиноятлар (компьютер жиноятлари) таркиби билан тўлдириш мақсадга мувофиқдир.

Шаҳзод САЙДУЛЛАЕВ,
ТДЮИ II ҳуқуқ факультети талабаси

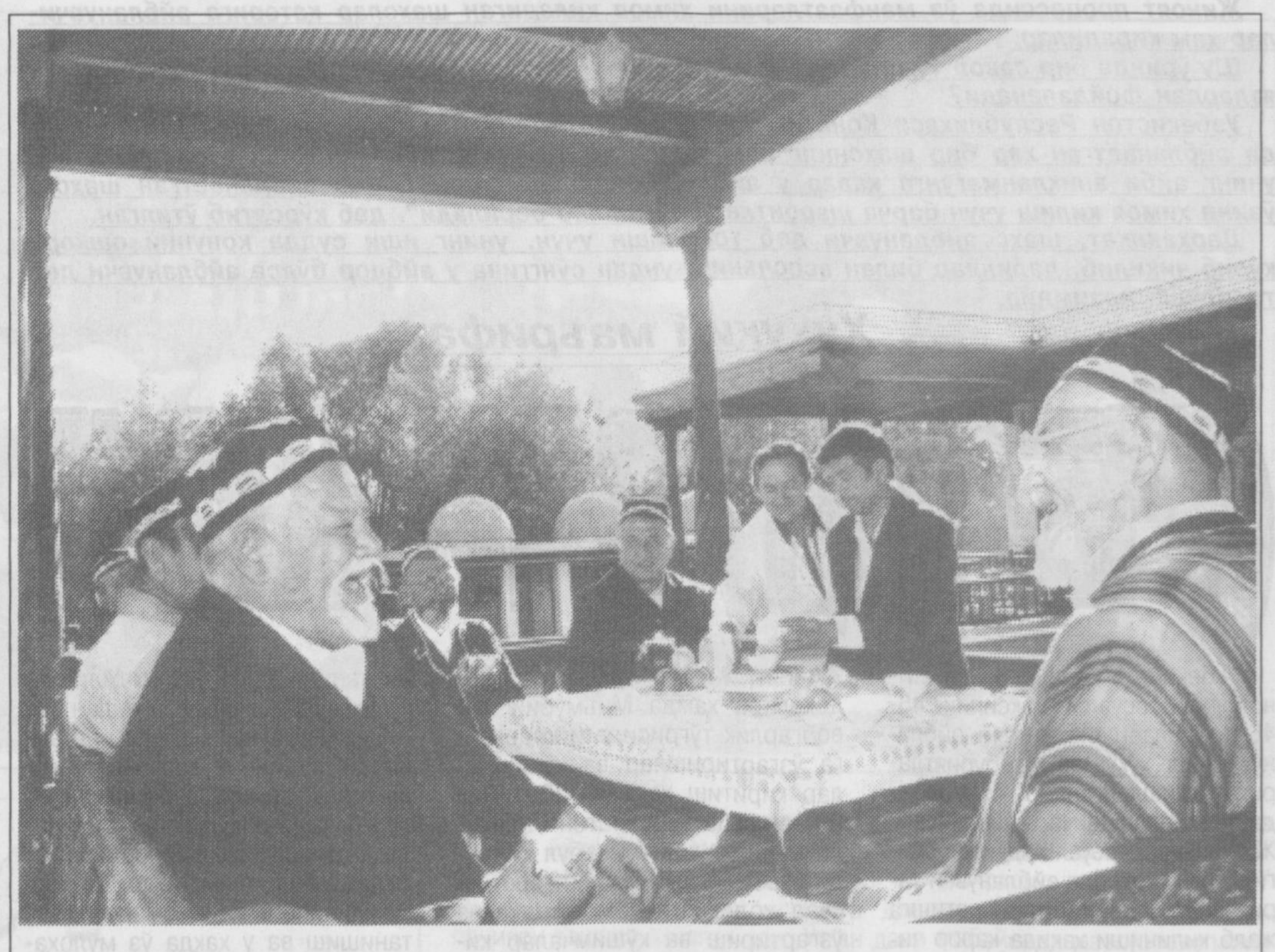

Қариси бор уйнинг фариштаси бор

“ЛЕН КВИРИТЛАР ҲУҚУҚИ БЎЙИЧА ТАСДИҚЛАЙМАНКИ...”

ёки қадимги хорижий давлатлар қонунчилигида мулк ҳуқуқи

Маълумки, қадимги хорижий давлатлар қонунчилигида мулк ҳуқуқи фуқаролик ҳуқуқининг бир тармоғи сифатида қаралиб, мулкдан фойдаланиш, уни эгаллаш, тасарруф қилиш, сотиш-олиш каби ҳуқуқларга эга бўлган.

Жумладан, қадимги Вавилион (Бобил) давлатида мулк ҳуқуқи подшо Хомураббий Кодексининг 2-чи китобида ўз аксини топган. Мулкни тақсимлаш ва ундан фойдаланиш ана шу қоидаларга асосан амалга оширилган. Масалан, подшо давлат ерларидан ўз ҳарбий аскар ва хизматкорларига улуш ажратиб берган. Бу мулк “Илку” мулки деб аталган. Бу ерлар алоҳида ҳуқуқий тартибга эга бўлиб, уни олиш, сотиш, гаровга қўйиш, васият қилиш, меросга қолдириш мумкин бўлган.

Қадимги Ҳиндистонда аёллар ва болалар мулк ҳуқуқидан маҳрум қилинган.

Қадимги Афинада эса фуқаролик ҳуқуқи ерга, қулга, иш ҳайвонларига нисбатан хусусий мулкчиликнинг ривожланганлиги билан фарқланади. Бундан ташқари давлат мулкчилиги ҳам мавжуд бўлиб, унинг объекти турли ашёлар саналган. Ушбу ашёларни мулк ҳуқуқига эга бўлган Афина халқи фойдаланган.

Қадимги Рим давлатида ҳам мулк ҳуқуқи ўзига хос томонлари билан ажралиб туради.

Мулк ҳуқуқи Римда қабул қилинган 12 жадвалдан иборат қонунлар тўпламида ўз аксини топган. Мазкур жадвал қонунлари ашёларни икки гурҳга бўлади. Биринчи гуруҳга ер мулки, қуллар, иш ҳайвонлари, қурилмалар ҳамда ер сарвитутлари кириб, манипулация қилинадиган ва қолган барча ашёлар эса манипуляция қилинмайдиган деб юритилган. Бундай бўлинишининг аҳамияти мулкни тасарруф этишда, яъни сотиш ва совға қилишда муҳим аҳамият касб этган. Мулкни бегоналаштириш қонунда кўрсатилган шаклда бўлиб, бу манипулация деб аталган. Бунга кўра сотувчи ва харидор 5 нафар гувоҳ ҳамда тарозибонни таклиф қилиб, харидор сотиб олинувчи мулкка бир қўлини қўйган ҳолда **“Лен квиритлар ҳуқуқи бўйича тасдиқлайманки, бу мулк менга тегишли, уни мана шу мис (қуйма) эвазига сотиб олдим”**, — деб мис қуймасини тарози палласига ташлаган. Сотувчи эса ўз розилигини сукут сақлаш билан билдирган.

Римда хусусий мулк ҳуқуқи анча ривож топган. Мулк ҳуқуқи ашё устидан тўла ҳолда қатъий ҳукмронлик қилиш, ундан фойдаланиш, эгалик қилиш ва тасарруф этишни ўз ичига олади.

Қадимги Франция давлатида мулк ҳуқуқини йўлга қўйишда бир неча титул мавжуд бўлиб, бу титулларда мулк ҳуқуқини бошқа шахсларга ўтказиш тартиби, шартсиз ер эгалигини авлодларга мерос қолдириш ҳолатлари белгилаб қўйилган.

Қадимги Англияда эса мулк ҳуқуқига доир қирол Эдуард I даврида чиқарилган 1-Вестиленистр қоидаси бир қанча ҳуқуқий меъёрларни ўзида ифода этганки, ушбу қоида ерга нисбатан хусусий мулкчиликнинг ёйилишини бошлаб берган. Шундан келиб чиқиб, ер эгалари ерни сотиш имкониятига эга бўлган. Бундай ҳолда ерни сотган кишининг то сотгунга қадар бўлган феодал мажбуриятлари ҳам ер сотиб олган кишига ўтган.

Қадимги Германияда мулк ҳуқуқи 1230 йилда тузилган “Саксония зеруапоси” ҳуқуқлар тўпламининг иккинчи китобида акс этган бўлиб, ҳар бир киши ер мулкига бўлган ҳуқуқини 31 йилу 6 ҳафта 3 кун давомида даъво қилмаса, ўзининг ҳуқуқини йўқотган. Давлат ер мулки, шунингдек, оқ суякларнинг ер мулкларига бўлган ҳуқуқлари эса муддатсиз бўлган, чунки улар мулкка бўлган ўз ҳуқуқларини гувоҳларнинг кўрсатмалари асосида исбот қилишлари мумкин бўлган.

Ушбу қонунлар тўпламини учунчи китоби, иккинчи қисми уч бобдан иборат бўлиб, 226 модани ўз ичига олган. Бу Лен ҳуқуқи деб аталган. Бу ўз навбатида шартли ер эгалиги борасидаги ва ундаги мулкнинг тақсимланишидаги муносабатларни тартибга солишга бағишланган. Бу ҳуқуқий ҳужжат Лен ҳуқуқидан фойдаланувчи ер эгалари учун ёзилган бўлиб, унда ерни олиш ва бошқа бир шахсга ўтказиш шартлари, уларга эгалик қилиш, мерос қолдириш тартиби, васийлик мажбуриятларини бажариш, ер мулки эгалик ҳуқуқларини суд ва бошқа йўллар билан ҳимоя қилиш масалалари тартибга солинган.

Лен ҳуқуқидан аёллар, деҳқонлар ва савдогарлар маҳрум этилган.

Германия давлатида бундай олиб қараганда, ер мулки эгалиги масаласида мулкий ҳамда оилавий ҳолатлар билан белгиловчи тизим ҳукмрон бўлган. Бу тизимга асосан Лен олган вассал уни бегоналаштириши мумкин эмас эди. У вассалга ўтказилганда, инвеститура (маросим) ўтказилган. 1307 йилда қирол Конрад II қонунига асосан Ленни меросий эгаликка ўтказиши қонунийлаштирилди.

Византия давлатида мулк ҳуқуқи IV-VII асрларда озод деҳқонларнинг ер эгалини ҳимоя қилган бўлса, IX-X асрлардан бошлаб озод ва майда ер эгалигига, қишлоқ жамоаси ерларига ҳукумат ҳужумга ўтиб, уларнинг ерларини хизмат қилувчи табақаларга шартли равишда бир умрга бера бошлади. Бундай ерлар порония деб аталиб, Ғарбий Европадаги хизмат эвазига берилган бенифмушга мос келган.

Биз юқорида қадимги хорижий давлатлар қонунчилигидаги мулк ҳуқуқига мухтасар тўхталиб ўтдик.

Албатта, жаҳон қонунчилик тараққиётига назар ташласак, ҳар қандай мукаммал қонун ҳам бир кунда ёки бир йилда яратилмаган. Балки қонунларнинг шаклланиши, ҳаёт синовларидан ўтиши учун йиллар керак бўлган.

Шу маънода қадимги дунё қонунларини ўқиб-ўрганишимиз, бугунги амалдаги қонунлар моҳиятини чуқур англашимизга кўмак беради.

Зеро, мозийга қайтиб иш кўрмоқ хайрлидир, деб бежиз айтишмаган.

Қудратилла ПАЙЗУЛЛАЕВ,
ҳуқуқшунос

ЯМОҚЧИНИНГ ИШИНИ — СУВОҚЧИ БИЛМАС...

ёки сохта дипломли “муаллимлар” ҳақида

Қишлоқда бегона одам дарров кўзга ташланади. Бандихон туман, Пахтакор жамоа хўжалигининг “Қизилбулоқ” маҳалласида истиқомат қилувчи Бўрон Бойназаров кўчада санқиб юрган нотаниш кишини кўриб, синовчан назар ташлаб, сўради:

— Бирон қариндошингизни излаб юрганга ўхшайсиз? — дея Бўрон Бойназаров уни саволга тутди.

— Йўқ, бошқа бир иш билан юрибман. Сиз шу маҳаллада яшайсизми? —жавоб қилди нотаниш киши.

— Ҳа, ёрдамим керак бўлса, тортинмай айтаверинг.

— Ўқитувчилик дипломини сотиб олмайсизми? — дея дабдурустдан савдога ўтди йўловчи.

— Меҳмон, уйга борайлик. Уша ерда бафуржа гаплашамиз, — деди Бўрон Бойназаров.

У шундай деб, меҳмонни уйига бошлаб борди. Дастурхон устида алламаҳалгача суҳбатлашиб ўтиришди. Эртаси кўчада орттирилган меҳмон муддаога кўчди:

— Иззатингиз учун раҳмат. Сизга бир яхшилик қилай. Агар хоҳласангиз, Тошкент Давлат педагогика Университетини тугатганлик ҳақидаги дипломни арзон нархда сотаман.

— Нархи қанча?

— Бор-йўғи 30 минг сўм. Кечадан буён нон-тузингиз ҳурмати, сизга анча арзон нарх айтаяпман, — деди меҳмон.

Шундай қилиб, Бўрон Бойназаров бир кечада 1992 йил 25 июлда қайд қилинган №359587 сонли диплом соҳиби бўлиб қолди. Қарабсизки, сохта муаллим тумандаги 6-сон ўрта мактабда 1993 йилнинг сентябрь ойидан 2001 йил 15 январгача, яъни 8 йил “ҳормай-толмай устозлик” қилди. Ана шу йиллар давомида давлат хазинасидан оз эмас, кўп эмас 395 минг сўмлик иш ҳақи олди. Устоз кўрмаган шогирд ҳар мақомга йўрғалар, деганларидек сохта муаллимнинг фирибгарлиги фош этилгач, суд олдида жавоб беришига тўғри келди. Айни кунларда эса у қинғир йўллар билан давлатдан олган маблағни тўлаш билан овора...

Туман прокуратураси сохта дипломли муаллимлар билан қизиқиб қолди. Буни қарангки, бу қизиқиш бежиз эмас экан. Ўтказилган текширувларда бир қатор мактабларда сохта диплом билан ўқитувчилик “фаолияти”ни бемалол давом эттириб юрган “муаллимлар” кўпчилик эканлиги аниқланди.

Ғ. Ғулом номидаги ширкат хўжалигида яшовчи Раҳматилла Тошпўлатов 1998 йил 10-ноябрда берилган 163-сонли маълумотнома билан Денов педагогика билим юртини тугатганлиги ҳақидаги қалбаки йўлланма асосида 14-сон ўрта мактабда жисмоний тарбия ўқитувчиси бўлиб ишлаган. Ўтган йиллардаги сохта муаллимлиги учун давлатдан 196 минг 39 сўмлик ойлик маоши ҳам олган.

“Дўстлик” жамоа хўжалигида яшовчи Камолиддин Қаршиев ўз ҳамқишлоғидан “ўрнак” олиб, Денов педагогика билим юртининг 5-босқич талабаси деган 106-сонли қалбаки маълумотномани 10 минг сўмга сотиб олиб, шу тумандаги 20-сонли ўрта мактабда роппа-роса 6 ой “ўқитувчилик” қилди. Албатта, бекорга эмас. У фирибгарлиги орқасидан 35 минг 392 сўм ойлик маоши ҳам олишни унутмади. Энди эса, еганнинг қусмоғи бор, дегандай...

Бандихон туман мактабларида сохта дипломлар билан фаолият кўрсатаётган “муалимма” аёлларимиз ҳам йўқ эмас экан. Ана шуларнинг бири Ғ. Ғулом номидаги ширкат хўжалигининг “Баҳористон” маҳалласида истиқомат қилувчи Саломат Эргашева ёшларга аёллик “меҳри” билан “таълим” беришга аҳд қилди. У шу мақсадда таниши А.Абдуллаевдан сохта дипломни 45 минг сўмга сотиб олди ва ўзи истиқомат қилаётган маҳалладаги Бобур номли ўрта мактабда аёл зотидек улуғ номга доғ тушириб, ёшларимиз маърифатига хиёнат қилди. Бу хиёнат эвазига эса давлат хазинасидан 197 минг 648 сўмлик иш ҳақи олган. Қайтар дунё экан. Фирибгарлик йўлига ўтган Саломат опамиз қинғир йўллар билан олган иш ҳақини қайтариб жойига қўйди.

Ойбек номидаги жамоа хўжалигининг “Қизилқалпоқ” маҳалласида истиқомат қилувчи яна бир опахонимиз — Манзура Бозорова ҳам кўра-била туриб, 1989-1994 йилларда Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика Университетини, гарчи бу илм даргоҳининг бўсағасини босиб ўтмаган бўлса-да, 156042 сонли сохта дипломини 10 минг сўмга сотиб олиб, Бобур номидаги 6-сонли ўрта мактабда тўрт йил “ўқитувчилик” ҳамда кутубхоначилик вазифасида “ҳормай-толмай” меҳнат қилди. Хайриятки, мактаб маъмурияти уни ўша йиллар давомидаги “жонбозлиги” учун бирон-бир мукофотга тавсия этолмаган. Лекин “муаллима” опамиз бошқа “мукофот”га сазовор бўлган. Яъни ўзининг сохта “устозлиги” учун 128 минг 752 сўмни қуртдек санаб олган. Бугун эса яна ўшандек санаб жойига қўймоқда.

Шу жамоа хўжалигида яшовчи Келдиёр Абдимуродовнинг ҳам “омади” чопиб қолди. У сохта дипломни кўчадан ёки бозордаги қаллоблардан эмас, балки шу тумандаги Фитрат номили ўрта мактаб директори Хурсанд Тўраевдан Термиз Давлат Университетининг ўзбек ва тожик филологияси бўлимида ўқияпти, деган 473-сонли маълумотномани 15 минг сўмга сотиб олди ва бир ағдарилиб 20-ўрта мактабда “муаллимлик” фаолиятини бошлаб юборди. Буни қарангки, 47 минг 285 сўм “иш ҳақи” ҳам олишга улгурди.

Сохта “муаллимлар”-ку тумшуғидан илиниб, қилмишига пушаймон бўлиб юришибди. Лекин шу ўринда яна бир ҳақли савол туғилади: мактаб директорлари, кадрлар бўлими бошлиқлари билим даргоҳига қабул қилинаётганларнинг илгариги фаолияти билан нега чуқурроқ танишишмайди? Ҳеч қурса, улар маҳалла оқсоқолларидан, қўни-қўшниларидан сўрабсуриштириши мумкин-ку?! Агар улар аввал-бошда масалага жиддий ёндошганда, бу тоифадаги сохта ўқитувчилар фаолиятига аллақачон нуқта қўйилган бўлармиди? Илло, маҳаллада барча бир-бирини жуда яхши танийди: ким қаерда, қачон ўқиган, илм даргоҳига борганми, йўқми, барчага беш қўлдек аён-ку! Биргина ишга қабул қилишдаги эътиборсизлик эса нечоғлик қимматга тушишини юқоридаги мисоллардан ҳам билса бўлади. Яна афсус қиладиган томони шундаки, қинғир йўллар билан ўмарилган давлат маблағи ўз жойига қайтариб қўйилади албатта. Бунга асло шубҳа қилмасак ҳам бўлади. Аммо болалар тарбиясида юзага келган кемтик, бўшлиқ нима билан тўлдирилади...

Панжи МАҲМАНАЗАРОВ,
Бандихон туман прокурори

КЕЛИНГ, КУЛИШАЙЛИК

Куёвликка номзод:

— Ҳали сизнинг қизингиз рояль ҳам чаладими?

Келиннинг отаси:

— Кечирасиз, яхши йигит, нима, сизнинг ҳеч қанақа камчилигингиз йўқми?

***

Голливудда ёш актёр режиссёрга хотинини таништирибти:

— Табриклайман! — дебти режиссёр. — Кўпдан бери сенинг бунақа латофатли хотининг бўлмаганди.

***

Хотин:

— Эркаклар ҳақида ажойиб бир мақола ўқидим. Муаллифнинг айтишича, уйлангандан кейин эркаклар анча ақллироқ бўлиб қоларканлар.

— Шундоққу-я, лекин фурсат ўтиб кетган бўлади-да...

Ушбу сондаги суратлар муаллифлари
Индира ХУДОЙБЕРГАНОВА ва Шавкат АКРОМОВ

УЛФАТЧИЛИК ОРТИДАГИ КУЛФАТ

Ғишт қолипидан кўчган. Санобар момо Маткаримованинг пушаймонининг адоғи йўқ эди. Кампир уятдан остона ҳатлаб кўчага чиқолмай қолди. Дарвозани ичкаридан занжирлайди. Ҳайҳотдек ҳовлида ёлғиз ўз ёғига ўзи қовурилади.

“Қариган чоғимда шундай таънадашномга қолдим, — дейди ўз-ўзига кампир, — маҳалла-кўйда қандай бош кўтариб юраман? Бундан кўра, омонатингни олиб қўйсанг бўлмасдими, эй худойим?!. Ўша кун бозорга бормасам бўлар экан. Чолни ёлғиз қолдирмаганимда, бу кўргуликлар бошимга тушмасмиди?”

Ўшанда Наврўз арафаси эди. Попнинг ҳар бир кўча, ҳар бир маҳалла, қишлоқларида байрамга тайёргарлик ишлари қизғин бораётган эди. Санобар момо энди бозорга отланганда, ҳовлига набираси Бунёд кириб келди.

— Ана, сизга шерик ҳам келди, зерикмай ўтирасиз, — деди у чолига.

— Наврўз байрамингиз муборак бўлсин, — дея Бунёд бувисини кутлаган бўлди.

— Ўзингга ҳам қуллуқ бўлсин, болам, — дея кампир набирасининг елкасидан олиб кўришди, — Ҳа, бўйларингдан айланай. Қорнинг очгандир? Чой-пой ичволгин!

— Йўқ, тўқман, — жавоб берди Бунёд, — Шу озгина...

— Ҳа, айтавер...

— Озгина пул керак бўлиб қолди.

— Вой, болам-а, бизда пул нима қилади, — деди Санобар момо. — Пул бўлса, сендан аярмидик. Мен ҳозир бозорга кетяпман. Сен оппоқдаданг билан ўтира тур.

Бунёд бувисини кўчагача кузатиб қўйди...

Санобар момо бозордан икки қўлида тугун билан қайтди. Ҳовлида ҳеч кимнинг қораси кўринмас, ичкари уйнинг эшигига қулф солинган эди.

— Товба, — деди кампир, — Бу чол тушмагурга ҳовлидан қимирламанг, деб айтувдим. Барибир ўзи билгандан қолмайди.

Кампир тугунларини сўрига қўйди. Аммо, энди нафас ростлаётганида, ичкаридан кимнингдир инграётгани эшитилиб қолди. Ингроқ яна такрорланди.

— Вой, ўлмасам, ким? Ким у? Вой, шўрим, кимсиз?

Кампир юраги ваҳмга тўлиб, қўрқувга тушиб қолди. Ичкарига кирай деса, эшик қулф, калит эса йўқ. Қўрқув ва ҳаяжондан кампир қўлига бир парча темирни олди-да, эшикни бузишга тушди. Аммо эшикни очгач, ичкаридаги даҳшатли манзарага кўзи тушиб, кампирнинг баттар ҳуши бошидан учди, кўз олди қоронғилашиб кетди.

— Вой, бозорга бормай ман ўлай, Ботиров, тирикмисиз?

Аммо кампир ҳар қанча уринмасин, бари бир, чалажон чол ўзига келмади. Олтмиш саккиз ёшни қоралаган қария қип-қизил қонига бўялиб ётар, базўр нафас оларди. Уни ким бундай кўйга солгани номаълум эди.

Санобар момо чолни ўзига келтиргач, зудлик билан жиноятчини топиш учун ички ишлар бўлимига хабар берди.

Чол-кампирнинг қариганида кўрганлари идорама-идора сўроқ-жавоб бериш билан ўтадиган бўлди.

— Той тепкисини от кўтаради, ука, — дейди Санобар момо Маткаримова, — Эт билан тирноқни ажратиб бўладими? Бунёд ҳали ўн гулидан бир гули очилмаган гўдак. Мени ҳам, бобосининг ҳам даъво-достонимиз йўқ. Қолаверса, мен энди маҳаллада қандай бош кўтариб юраман?

Ҳақиқатан ҳам чол билан кампирнинг даъвоси йўқдир. Аммо қонун ҳар бир жиноят юзасидан ўз сўзини айтишини унутмаслик керак.

— Ҳа, ўн гулидан бир гули очилмаган Бунёд Ботиров, — дейди жиноят ишлари бўйича Чуст тумани судининг раиси Олимжон Каттахўжаев, — 2001 йил 19 март куни ўзининг 68 ёшли бобоси Умарали Ботировни қасддан таёқ билан уриб, оғир тан жароҳати етказади. Набира бобосига тегишли бўлган сандиқчадан 62100 сўм пул ва 25000 сўмлик заёмларни олади. Бунёд Ботиров бобосининг оғир аҳволда ётганлигига қарамай, у ётган уй эшигига қулф солади. Калитни эса номаълум томонга отиб юборади. Сўнг бобосидан талончилик билан тортиб олган пулларни чўнтакка жойлаб, Халқобод шаҳарчасига қараб жўнайди.

Гувоҳлар Светлана Қорабоева, Муқаддас Холдорова, Барно Холдорова, Шокиржон Эшонов ва бошқаларнинг айтишига қараганда, Бунёд бобосидан тортиб олган пулларнинг бир қисмини Қўқонга бораётиб, йўлйўлакай кайф-сафо учун сарфлаган.

Албатта, Бунёд Ботиров бирдан бундай тубан йўлга кириб қолмаган. Жиноят содир этилган кун у бобоси ва бувисидан пул сўрайди. Бироқ чолкампирдан рад жавобини эшитган набира ҳийла йўлига ўтади. У Санобар момони бозорга кузатгач, ҳовлида бобоси иккиси қолади. Буни қарангки, бобо билан набира ўртасида улфатчилик бошланади. Улар биргаликда бир шиша винони бўшатишади. Байрам баҳона бобо яна биттага эримоқчи бўлади. Чол ўрнида туриб ичкари уйга кираётганида тоғни урса талқон қиладиган набира қўлига таёқни олади-да, икки зарба билан бобони қулатади. Кейин сандиқни очиб, ҳамма пулни чўнтагига уради. Сўнг эшикни қулфлаб, калитни номаълум томонга отиб юборади.

Суд мажлисида Бунёд Ботиров ўз айбига тўлиқ иқрор бўлди. У Ўзбекистон республикаси Жиноят Кодексининг 25-97 моддасининг “и”, “б” бандларида ва 164-моддасининг 2-қисми “а”, “б” бандларида кўрсатилган жиноятларни содир этганликда айбланди. Ва шунга яраша жазо олди.

Ғишт қолипидан кўчгач, Санобар момо билан Умарали ота ўз ишларидан пушаймон еди. Халқимизда кейинги пушаймон ўзингга душман, деган нақл бор. Бу — бежиз айтилмаган, албатта. Яна эркалатса онаси, талтаяди боласи, деган нақлни ҳам тез-тез такрорлаб туришни хуш кўрамиз. Аммо кўпда юқоридаги нақл ва мақолларнинг туб мағзимаъносига эътибор бермаймиз.

Бунёд Ботиров болалагидан бобоси Умарали Ботиров ва бувиси Санобар Маткаримова хонадонида вояга етди. У болалигидан ҳеч нарсага зориқмади. Егани олдида, емагани ортида бўлди. Аммо на илм олди, на ҳунар ўрганди. Бобоси билан момосидан олган пулларга аввал-аввал чекишга, кейинчалик ичишга рўжу қўйди. Оқибатда эса... Ҳа, айтгандек, яна халқимизда шундай мақол бор: ўзингдан чиққан балога, қайга борасан давога.

Хуллас, ҳар ким экканини ўрадида...

Маъмур МУСУЛМОНОВ,
журналист

1996 йилнинг январидан нашр этилади
ИНСОН ва ҚОНУН
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

МУАССИС
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ

1998 йил 2 июлда Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00141-рақам билан рўйхатга олинган

Бош муҳаррир
Шодиқул ҲАМРОЕВ

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ
Ғайбулло РАҲИМОВ
Шуҳрат РЎЗИНАЗАРОВ
Эркин ҚУДРАТОВ
Аслиддин БОЛИЕВ
Абдил ТЎХТАШЕВ

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ
Шуҳрат ФАЙЗИЕВ
Ғафур АБДУМАЖИДОВ
Ҳусан ИБРОҲИМОВ
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Ислом ҲАМРО
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Нормейли НОРПЎЛАТОВ
Миршоҳид МИРҲАМИДОВ

Индекс: 646882
«ИНСОН ВА ҚОНУН» газетаси таҳририяти компьютер базасида терилди ва саҳифаланди. А-2 бичимда, 2 босма табоқ ҳажмида, офсет усулида «Шарқ» нашриёт матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси 41-уй. Буюртма Г-3043. Тиражи-10.000.
Босишга топшириш вақти - 21.00
Топширилди - 20.00

Навбатчи:
С. ЭРГАШЕВ
Компьютерда оригинал макет тайёрловчи:
Д. БЕКМУРОДОВА
Компьютер операторлари:
М. ДЎСТОВА

МАНЗИЛИМИЗ:
700047,
Тошкент шаҳри,
Сайилгоҳ кўчаси-5.
Тел: 132-14-18
(умумий бўлим),
133-70-65

Таҳририятга юборилган қўлёзмалар эгаларига қайтарилмайди ва уларга ёзма жавоб берилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқ қилиши мумкин. Факт ва далиллар тўғрилиги учун масъулият муаллифлар зиммасидадир.